

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Martina Hanusová

Otázka morisků v Cervantesově tvorbě

The Morisco question in Cervantes' work

Praha 2016

Vedoucí práce: Doc. Juan Antonio Sánchez Fernández, Ph.D.

Poděkování

Děkuji vedoucímu doc. Juanu Sánchezovi za rady, komentáře, připomínky a podporu poskytnutou v průběhu vytváření této bakalářské práce. Také děkuji svým nejbližším za jejich pomoc a oporu během studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 1. srpna 2016

Martina Hanusová

Abstrakt

Práce pojednává o otázce morisků u Miguela de Cervantese. Zasazuje autora do historicko-společenského kontextu 16. a začátku 17. století, kdy došlo k vyhnání morisků ze Španělského království Filipem III. Zabývá se vlivy, které působily na Cervantesův život a mohly se promítnout do sledované problematiky. Dále jsou analyzovány všechny zmínky o Maurech, moriscích a arabské kultuře ve třech dílech z Cervantesovy rozsáhlé tvorby, v románu *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*, v dramatu *Život v Alžírě (Los Tratos de Argel)* a v pastýřském románu *Galatea*. Zmínky jsou rozdělené do jednotlivých kapitol podle pozitivního, objektivního a negativního vyznění postoje k moriskům. Analýzy z jednotlivých kapitol vytvářejí názor Miguela de Cervantese na otázku morisků. Zjišťuje se, že v autorově literární tvorbě se výrazně reflektuje vliv soužití křesťanské a muslimské kultury ve Španělsku, jeho životní zážitky i historické události vyhnání morisků.

Klíčová slova

moriskové, Maurové, Don Quijote, Cervantes, baroko, Los Tratos de Argel, La Galatea, román

Abstract

This thesis deals with the Morisco question in the work of Miguel de Cervantes. It situates the author in the historical and social context of 16th and the beginning of 17th century when Philip III of Spain had banished the Morisco community from Spanish Kingdom. It studies the influences which had impact on Cervantes' life and could be reflected in this issue. Also, all the mentions of Moors, Moriscos and Arabic culture are analyzed, all mentions in three pieces of Cervantes' work, the novel *The Ingenious Gentleman Don Quixote of La Mancha*, the drama *Los Tratos de Argel* and the pastoral novel *Galatea*. All the mentions are divided into the chapters according the positive, objective or negative meaning in relation to the Moriscos. The analyses of each chapter create the opinion of Miguel de Cervantes of the Morisco question. The thesis discovers that the impact of coexistence of Christian and Muslim culture in Spain, his life experience and the historical expulsion of Moriscos, are considerably reflected in author's literary work.

Keywords

Moriscos, Moors, Don Quixote, baroque, Los Tratos de Argel, La Galatea, novel

OBSAH

1	ÚVOD.....	7
2	HISTORICKO-SPOLEČENSKÝ KONTEXT ŠPANĚLSKA.....	9
3	LITERÁRNĚ-VĚDNÁ PROBLEMATIKA.....	15
3.1	MIGUEL DE CERVANTES A JEHO LITERATURA.....	17
4	OBJEKTIVNÍ VNÍMÁNÍ MORISKŮ A ARABSKÉ KULTURY V CERVANTESOVĚ TVORBĚ	20
4.1	LEXIKÁLNÍ VLV	23
5	POZITIVNÍ PŘÍSTUP K MORISKŮM	27
6	CIDE HAMETE BENENGELI.....	30
7	NEGATIVNÍ PŘÍSTUP K MAURŮM ČI MORISKŮM	36
7.1	SPOLEČENSKÝ KOSTUMBRISMUS	40
7.2	RICOTE A VYHNÁNÍ MORISKŮ	44
8	ZÁVĚR	48
	BIBLIOGRAFIE	51
	RESUMÉ	54
	RESUMEN	55

1 Úvod

V roce 1609 španělský král Filip III. využívá momentálně nastoleného míru s okolními evropskými zeměmi a vydává dekret, kterým nařizuje španělským moriskům opuštění země. Moriskové, původem muslimové, nyní křesťané žijící na španělském území, tvořili ve Španělském království spolu s konvertity velmi vlivnou a výraznou skupinu obyvatel, která bývá nazývána také „noví křesťané“. Došlo k vypuzení téměř 500 000 lidí, kteří v předchozích obdobích měli silný vliv na kulturní i hospodářský rozvoj země, a to během let 1609-1614. Nejednalo se ovšem o vyhoštění nábožensky nepřizpůsobivé skupiny obyvatel, ale v mnoha případech šlo o křesťany, kteří ve Španělském království žili po několik generací.

V té samé době jeden z nejdůležitějších spisovatelů španělsky psané literatury Miguel de Cervantes y Saavedra vydává svá díla, která mají nepopiratelný vliv na soudobou i pozdější literaturu. V roce 1605 vychází první díl románu *El ingenioso hidalgo Don Quijote de La Mancha*, o deset let později i díl druhý. Během těchto deseti let se kvůli vyhnání morisků výrazně mění společensko-kulturní situace. Cervantes tvoří na přelomu 16. a 17. století, ve velmi bouřlivé době, jak pro Španělské království, tak pro celou Evropu, a ta na jeho díle zanechává podstatnou stopu.

Cílem této práce je pokusit se uvažovat nad možným vlivem „otázky morisků“ v jeho tvorbě, jak a jestli se v jeho tvorbě odráží vliv mnohaletého soužití křesťanské a muslimské kultury. Největší důraz soustředí na porovnání prvního a druhého dílu románu *Don Quijote*, vzhledem k odlišné společensko-kulturní situaci při vydání.

V kratší první části této práce se nachází teoretický rámeček. Úvod do historického kontextu Cervantesovy doby a tvorby, ale také do historického vývoje soužití muslimské a křesťanské skupiny na Pyrenejském poloostrově, které pomáhalo vytvářet Španělské království, a to od roku 1492, kdy došlo k pádu Granady a dokončení reconquisty, do vyhnání morisků v letech 1609-1614. Dále se zaměřuji na úvod k samotné tvorbě Miguela de Cervantese, hlavně k dílům rozebíraným v práci, jedná se o výběr tří knih: pastýřský román *La Galatea*, divadelní hra *Los Tratos de Argel (Život v Alžírě)* a román *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha (Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha)*. V rámci této části je uvedena literárněvědná problematika o míře shodnosti názorů mezi autorem díla, vypravěčem a hlavními postavami. Protože ne všechna díla, která jsou analyzována, byla

přeložena do češtiny, budou pro zachování jednoty všechna díla citována v původním španělském znění a český překlad, ať už vlastní nebo přejatý, budu uvádět do poznámek pod čarou.

V druhé části se zaměřím na rozbor vybraných děl, sledovány budou hlavně zmínky o muslimské kultuře, o soužití morisků s křesťany a o samotném porovnání křesťanů a morisků či Arabů. Podobné tématice se věnovalo již mnoho nejlepších cervantistů, jako například Márquez Villanueva nebo Américo Castro, ale jejich práce byly zaměřeny na velmi konkrétní případy. Mým cílem je vyhledat všechny zmínky o moriscích v daných dílech a analyzovat je v jednotlivých kapitolách, do kterých budu tyto zmínky a citace zpracovávat a třídit podle jejich vyznění a lexikálního významu. Většina této práce se bude zakládat na vlastní analýze Cervantesovy tvorby a na závěrech z ní odvozených. Ke zkoumané problematice se vztahuje široká sekundární literatura, která se však zaměřuje na konkrétnější případy v otázce morisků, než na obecné pozorování v této oblasti.

2 Historicko-společenský kontext Španělska

Miguel de Cervantes žil ve velmi proměnlivé době a vyhnání morisků ze Španělska v roce 1609 bylo jen jednou z mnoha významných událostí těch let. Tento historický úvod se věnuje především událostem předcházejícím tento čin, protože události přelomu století a společenská situace týkající se morisků se vytvářely celé 16. století, jehož druhou polovinu Miguel de Cervantes sám prožil.

Na území Španělského království žilo několik velmi odlišných skupin obyvatel, mezi které patřili mozárabové, mudéjarové a moriskové. Za vlády Katolických králů, Isabely a Ferdinanda, v letech 1479-1504, ve Španělsku končí období středověku, během kterého vedle sebe žily, často harmonicky, tři velké komunity hlavních monoteistických náboženství. Jedním z hlavních cílů Katolických veličenstev bylo náboženské sjednocení Španělska. S dobytím Granady, která byla centrem muslimské víry na Pyrenejském poloostrově, a ukončením reconquisty 2. ledna 1492 přešlo téměř celé území nynějšího Španělska pod vládu Katolických králů. Tím ze země vymizeli mozárabové, což bylo označení pro křesťany žijící na půdě pod arabskou nadvládou. Mudéjarové je označení pro muslimy žijící na křesťanské půdě, jednalo se o početnou a velmi vlivnou menšinu, hlavně v Granadě a Kastilii. Jejich význam se projevoval v mnoha aspektech života, hlavně v hospodářském a ekonomickém, protože mimo jiné vytvářeli páteř zemědělského průmyslu v tehdejší Španělském království.¹ Jako zákonná menšina přestali v Granadě existovat v roce 1502, kdy byli donuceni ke konverzi či k vystěhování. Toto opatření se dotklo více než 20 000 osob.²

Přestože v mírové smlouvě, která byla podepsána králem Ferdinandem a sultánem Boabdilem po odevzdání města Granada do rukou křesťanské moci, se mimo jiné psalo, že křesťané budou respektovat muslimskou víru, zákony i majetek, realita nakonec vypadala velmi odlišně. Dobytá území začala být osídlována křesťanskými rolníky, kteří od státu obdrželi dům i zemědělskou půdu. Současně byl do Granady vyslán kardinál Francisco Jiménez de Cisneros s úkolem přimět co největší počet muslimů ke konverzi. Což bohužel

---

¹ SÁNCHEZ RAMOS, Valeriano. "Importancia historiográfica de los moriscos granadinos". *Anuario de historia de la Iglesia*, č. 18, 2009.

² UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. 3. dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států, s. 331.

vždy neprobíhalo mírovou cestou a Cisnerosovy drsné metody křtu se staly brzy pověstné. I z těchto důvodů začalo docházet k povstáním morisků, jak se nazývali španělští muslimové donucení přijmout křest.³

Nátlak na muslimy kvůli konverzi byl natolik silný, že kolem roku 1510 téměř všichni byli nuceni přestoupit na křesťanství. Násilné metody se ale neobešly bez protestů. V roce 1568 došlo v regionu Alpujarras v jižním Španělsku ke vzpourám a rebeliím kvůli novým opatřením proti muslimům – upírání práva na vlastní jazyk, oblečení i tradiční zvyky. Existují odhady, že v roce 1569 bylo ozbrojených rebelů, kteří přepadali vesnice, přes 30 000, což znamenalo, že se stali dokonce ohrožením národní bezpečnosti. Zvláště poté co vzbouřenci začali dostávat pomoc od Arabů ze Severní Afriky. Po dvouleté válce byli mnozí moriskové násilím transportováni do jiných částí Španělského království. Přestože křesťanské Španělsko nakonec zvítězilo v roce 1570, jednalo se o velmi brutální a násilný konflikt, který ohrozil španělské společenské uspořádání a měl neblahý vliv na pozdější události.⁴

I přes různá zákonná opatření a dekrety uvedené v platnost v průběhu 16. století, byla náboženská jednota nastolována jen pomalu. Ve Španělsku byla silně zastoupena menšina židovských a muslimských konvertitů, kteří křest přijali pouze na oko a v soukromí stále zachovávali staré zvyky a pořádky. Také se vžilo označení „noví křesťané“. Náboženská pluralita s sebou přinesla společenské problémy, které trvaly téměř až do 19. století. Formální odlišování konvertitů a „starých křesťanů“ dosáhlo takové míry, že se celonárodní obsesí stala tzv. čistá krev (*limpieza de sangre*). Nastal všeobecný hon za korektními předky, protože pro získání určitých vysokých funkcí bylo nutné doložit neposkvrněný křesťanský původ, například při vstupu do řeholního nebo rytířského řádu, či při zájmu o stipendium na univerzitě. Až do 19. století byl čistý náboženský rejstřík nezbytný pro přijetí na vojenskou akademii.⁵

Ve stopách svých rodičů a jejich touze po náboženské jednotě pokračoval i císař Karel I. Historik Chalupa uvádí, že se v Karlovi díky extrémně ambiciózní povaze zděděné po předcích časem zrodila myšlenka na sjednocení celého evropského křesťanstva. Spolu

---

³ SÁNCHEZ RAMOS, Valeriano. “Importancia historiográfica de los moriscos granadinos”. s. 325-348

⁴ DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio; VICENT, Bernard. *Historia de los moriscos. Vida y tragedia de una minoría*. Madrid: Alianza Editorial, 1993. s. 35.

⁵ CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Druhé, aktualizované vydání. Praha: Nakladatelství Libri, 2010. Stručná historie států, s. 75.

s papežem se pak pustil do velmi odvážného tažení proti muslimskému nebezpečí na Východě. Karel I. si však neuvědomoval, že kvůli silicím nacionalismu a protestantismu v Evropě je jeho jednotný křesťanský svět předem odsouzen k zániku a s ním i úsilí o vytvoření Velkého sjednocení (*Universitas Christiana*).⁶

Právě za vlády Karla I. se v roce 1547 v Alcalá de Henares narodil Miguel de Cervantes y Saavedra. Nástupce Karla I., Filip II. pokračoval v politice svého otce i děda. Jeho náboženská politika se však oproti nim ještě zradikalizovala. Podle historika Chalupy se vyznačoval naprosto nekompromisní obranou katolictví a absencí jakékoli tolerance vůči dalším náboženstvím. Jeho hlavním politickým heslem bylo „V první řadě jde o víru“, i proto s kacíři a povstalci nebyl ochoten jednat jinak než s mečem v ruce.⁷

Jeho politika významně ovlivnila i život Miguela de Cervantese, který jako mladík vycestoval do Itálie, kde se přidal ke španělské armádě. Papežský stát a jeho přístavy, stejně jako přístavy španělské, byly velmi často napadány z moře alžírskými piráty podporovanými severoafrickými Turky. Kvůli nim a turecké expanzi se evropské námořní mocnosti, jejichž součástí bylo i Španělsko, spojily na dostatečně dlouhou dobu, aby společně zaútočily na turecké loďstvo. Této námořní alianci velel nevlastní bratr Filipa II. Juan de Austria a její součástí byl i mladý Miguel de Cervantes.⁸

Nepochybným triumfem celoevropského významu Svaté Aliance byla bitva u Lepanta v roce 1571, ve které křesťanské loďstvo zvítězilo nad tureckou válečnou flotilou. Cervantes sám se této bitvy přímo zúčastnil a v jeho tvorbě můžeme najít vzpomínky na Lepanto a různé připomínky, ze kterých je vždy zřejmé, že byl na křesťanské vítězství i na svůj podíl v bitvě hrdý. Dokonce o něm mluví v „Prologu ke čtenáři“ ve druhém dílu *Dona Quijota*.⁹

„... *la más alta ocasión que vieron los siglos pasados, los presentes, ni esperan ver los venideros.*“¹⁰

---

⁶ CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. s. 70.

⁷ Tamtéž – s. 78.

⁸ Tamtéž – s. 81.

⁹ VÉGUEZ, Roberto A. "Don Quijote" and 9-11: The Clash of Civilizations and the Birth of the Modern Novel." *Hispania* 88, č. 1, 2005, s. 103.

¹⁰ CERVANTES Y SAAVEDRA. *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. Edición, introducción y notas de José Luis Pérez López. Toledo: Empresa Pública Don Quijote, 2005. s. 369. Pro celou svou bakalářskou práci vycházím z překladu CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*. Vydání sedmnácté, (v Odeonu druhé). Praha: Odeon, 1966. Světová knihovna.

Co se týká kultury a umění, znamenalo pro ně Karlovo i Filipovo panování tzv. Zlatý věk španělské literatury a zřejmě nejplodnější období celé španělské historie. A právě Miguel de Cervantes a jeho dva díly *Dona Quijota* jsou jedněmi z nejznámějších literárních počinů té doby. Ale i přes toto kulturně výtečné období se španělská společenská krize dále zhoršovala, nedocházelo ani k vědeckému ani k hospodářskému pokroku. Filip III. od svého otce převzal extrémně zadlužené království, i přes bohatství, které proudilo přes přístavy z Ameriky. Španělsko bylo sice významným impériem s mnoha zámořskými koloniemi, ale ve skutečnosti se rychlým tempem propadalo do chudoby a zaostalosti.¹¹

V neposlední řadě se ve Španělsku té doby stále prosazovala lidová pověřivost. Ve své knize *Chalupa* uvádí citát francouzské cestovatelky Madame D'Aulnoy o úrovni nevzdělanosti španělského lidu, který byl stále svírán pověrami: „Nikdy jsem neviděla zemi, kde by věřili tolika báhorkám jako ve Španělsku“. Moc inkvizice v těchto letech neochabovala, spíše naopak, víra v čarodějnictví byla rozšířena ve všech společenských vrstvách.¹² Výše zmíněné problémy vedoucí ke krizi se odrážely ve společnosti a v jejím vnímání náboženských menšin a staly se tak jedním z důvodů k vyhnání morisků. Všechny tyto nesnáze totiž vedly mimo jiné i k náboženské přecitlivělosti a ke zdůraznění bojovného katolicismu mezi tzv. starými křesťany.¹³ Opatření přijatá k potlačení nastalé krize (např. zákaz studovat na zahraničních univerzitách, přísná bdělost inkvizice nad všemi odchylkami, zavedení cenzury a přísná kontrola morisků) vyústila v ideologickou nepropustnost země.¹⁴ Definitivní náboženské homogenity bylo dosaženo v roce 1609, kdy Filip III. rozhodl o vyhnání morisků ze Španělska v zájmu „bezpečnosti země“.¹⁵

Příčin, které vedly k tomuto rozhodnutí bylo mnoho. Některé byly náhlejší, další se vyvíjely postupně po celá staletí. Přestože byla komunita Maurů donucena ke konverzi ke křesťanství, nikdy zcela nesplynula s křesťanskou většinou a také stále zůstávala na okraji společnosti. Proto se také rozšířilo označení moriskové, které se vyvinulo odvozením

---

Dále jen: V českém překladu: „... na místě nejslavnějším v minulosti, přítomnu a snad i budoucnu.“

¹¹ CASEY, James. “Las Causas económicas de la expulsión de los Moriscos”. *La expulsión de los moriscos 400 años después*. 2009.

¹² CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. s. 90.

¹³ CARDAILLAC, Luis; GARCÍA-ARENAL, Mercedes; BRAUDEL, Fernand. *Moriscos y cristianos: un enfrentamiento polémico: (1492 – 1640)*. Madrid: Fondo de Cultura Económica, 1979.

¹⁴ UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. s. 411.

¹⁵ CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. s. 62.

ze španělského slova „moro“, tedy Maur. Přestože byl vliv původního náboženství silně oslaben, potajmu mnohdy praktikovaná víra byla stále důležitým prvkem, která definovala tuto kulturní a náboženskou skupinu. Se silícím protestantismem v Evropě v 16. století se zároveň radikalizovaly názory mnoha příznivců čistého katolictví. Ty pak měly výrazný vliv, na krále při jeho konečných rozhodnutích. Evropou se také vlivem bojovného protestantismu, se kterým nemálo let bojoval Karel I., šířily pochyby o tom, zda je Španělsko natolik katolické, jak o sobě tvrdí. Následkem této nejistoty byla touha po náboženské homogenizaci země. K radikalizaci těchto názorů přispěla zřejmě také existence menšiny morisků ve Španělsku.

Z těch krátkodobých příčin je důležité zmínit různá ozbrojená povstání morisků vůči silícím perzekucím proti jejich právům a zvykům, zejména na povstání v Alpujarras (1568-1571). Ohrožení monarchie a politický problém spolu se silící ozbrojenou silou vedly k silnému znepokojení vládnoucích vrstev. Problémem byla i v neposlední řadě podpora rebelujících morisků berberskými piráty a Turky, protože stále expandující Osmanská říše byla neopomenutelnou hrozbou křesťanské Evropy. A existovaly i obavy, že by se španělští moriskové mohli spojit s tureckými ozbrojenými silami a z Pyrenejského poloostrova podnikat účinnější útoky na Evropu.

Jednou z dalších příčin byla také stále více se prohlubující ekonomická krize na začátku 17. století. Horší životní podmínky v království mohly znamenat další odcizení křesťanů a morisků ve společnosti. Domínguez Ortiz ve své knize zdůrazňuje, že o konečném vyhnání morisků se zcela jistě nerozhodlo na základě veřejného mínění. Nebylo ani tolik silné, ani jednotné, aby dokázalo ovlivnit politické dění a reagovalo spíše na aktuální podněty. Konečné rozhodnutí v roce 1609 padlo na základě kombinace mnoha faktorů, mezi nimiž převládaly hlavně problémy na poli politickém, ovlivněném událostmi v Evropě.¹⁶

Během následujících let 1609 až 1614 opustilo Španělské království téměř 500 000 morisků a tento fakt měl vážné demografické i hospodářské důsledky. Vyhnáním morisků Španělské království přišlo o povolné a pracovité poddané, kteří tvořili páteř zemědělství. Mnoho z nich obdělávalo pozemky s hypotečními půjčkami, které teď ležely ladem a šlechta za ně odmítala králi splácet. Našlo se nemálo obhájců králova rozhodnutí, ale stejně tak i odpůrců, kteří si již tehdy byli vědomi důsledků jejich vyhnání a předvíдали hospodářské

---

¹⁶ DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio; VICENT, Bernard. *Historia de los moriscos*. s. 159 – 160.

potíže, jako například arcibiskup valencijský, sv. Juan de Ribera: „Města a obce jsou živi z toho, co moriskové vyprodukují.“¹⁷

Kromě hospodářských a demografických důsledků mělo Filipovo rozhodnutí i následky společenské. Během velmi krátkého období bylo nuceno vystěhovat se několik stovek tisíců osob, které ve Španělsku žily po dlouhé generace a téměř asimilovaly s původním obyvatelstvem. Marqués Villanueva to ve své práci označil jako lidskou tragédii, společný smutek a ztrátu pro celý národ.¹⁸ A právě v této neklidné době vydává Miguel de Cervantes svoje díla, která jsou nejen mistrovským literárním dědictvím, ale i odrazem španělské společnosti na přelomu století.

---

¹⁷ UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. s. 423.

¹⁸ MÁRQUEZ VILLANUEVA, FRANCISCO. *El problema morisco (desde otras laderas)*. Madrid: Libertarias, 1991. s. 236.

3 Literárně-vědná problematika

V této kapitole je stručně představena problematika, která spadá do literární teorie a přímo se dotýká tématu této práce. Také je zde zařazen krátký úvod do vlastní tvorby Miguela de Cervantese a do zde analyzovaných děl.

Otázka morisků v Cervantesově tvorbě není v literární kritice novým tématem, věnovalo se mu již mnoho odborníků, i někteří z nejlepších cervantistů, například Francisco Marquéz Villanueva ve svém článku *El problema morisco* (Problém morisků) a Américo Castro v knihách *El pensamiento de Cervantes* (Cervantesovo myšlení) a *Hacia Cervantes* (Ohledně Cervantese). Cervantesův názor na tehdejší politickou situaci a hlavně na otázku vypuzení morisků stále ještě není zcela zřejmý. Ve své tvorbě si totiž Miguel de Cervantes často protirečí a není z jeho knih jasné, jaké zastával v těchto tématech stanovisko. Pro každou teorii je možné v jeho tvorbě najít podpůrný argument a zdůvodnění. Co nám však z jeho tvorby může být zřejmé, je, že si problematiky morisků všiml a ve své tvorbě ji reflektoval. Velice trefně se k tomu vyjádřil Richard Hitchcock v článku *Cervantes, Ricote y la expulsión de los moriscos* (Cervantes, Ricote a vyhnání morisků):

„The one observation that one could make in passing would be that, whether or not Cervantes was opposed or in favour of the expulsion of the Moriscos, or whether he maintained a moderate stance regarding such an emotive issue.“¹⁹

Nejproblematictější na této tématice je však fakt, že Cervantes do své tvorby vložil všechny druhy názorů – ty, které obhajují vyhnání morisků, silně negativní názory proti této komunitě i muslimskému náboženství, ale i názory tolerantní, respektující rozdíly a stavící se proti vyhnání. Otázkou zůstává, který z těchto názorů píše Miguel de Cervantes sám za sebe a kde používá třeba postoje svého okolí a ne svoje vlastní. Nejdůležitější pro analýzu, v návaznosti na množství sekundární literatury, která se k tomu váže, je román *Don Quijote*,

---

¹⁹ HITCHCOCK, Richard. "Cervantes, Ricote y la expulsión de los moriscos". *Bulletin of Hispanic Studies*, 81.2, 2004, str. 177. Vlastní český překlad: „Jediné pozorování, které by člověk mohl při čtení provést, je, zdali byl Cervantes pro nebo proti vyhnání morisků, nebo zda zaujímal neutrální stanovisko k takovému citlivému tématu, jako bylo toto.“

protože svým rozsahem i realistickým zaměřením je cenným literárním zdrojem. V mnoha odborných pracích se můžeme setkat s problémem identity mínění, které vyslovuje právě hrdina tohoto románu don Quijote. Je důležité si uvědomit, že Cervantesovy názory nelze ztotožňovat ani s vypravěčem románu, ani s hlavní postavou. V moderních románech není možné zaměňovat autora s vypravěčem a *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha* je zaslouženě považován za původce moderního románu právě díky své mnohoznačnosti.²⁰ Je samozřejmé, že autor v díle otisk sebe a svých myšlenek zanechává, a zároveň je mluvčím své doby, determinovaný společensko-historickým prostředím.²¹ Ale jak dokážeme odlišit jeho názory od zprostředkovaných názorů společnosti?

K analýze byla vybrána tři díla z Cervantesovy rozsáhlé tvorby, pastýřský román *La Galatea*, divadelní hra *Los Tratos de Argel* a román *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha*. Poslední jmenované dílo je pro sledovanou problematiku ze všech nejpodstatnější. O důležitosti zkoumaného tématu svědčí i fakt, že v románu se nachází přes sedmdesát různých zmínek o Maurech, moriscích a jejich kultuře, zatímco o ostatních evropských (i neevropských) kulturách je v celém díle připomenutí ani ne patnáct.

Zbylá dvě díla, napsaná v rozdílných literárních formách, byla vybrána záměrně kvůli možnosti porovnat právě odraz soudobého společensko-politického tématu v knihách ve velmi odlišném žánru. Román *Don Quijote* je předzvěst pozdějšího realistického románu a odráží skutečnou situaci ve španělském království. *La Galatea* i *Los Tratos de Argel* také obsahují silné realistické prvky, ačkoliv jejich literární záměr míří jinam. Pastýřské romány jako *La Galatea* jsou typické prostředím plným idealizace a věnují se spíše milostným a romantickým tématům než aktuální politické situaci. Drama *Los Tratos de Argel* se odehrává v reálném čase a místě, ale od románu *Don Quijote* se liší právě svým umístěním v Alžíru. Jak poznamenává Américo Castro v kapitole *Ideas religiosas*,²² Maurové v Alžíru jsou jiní než v *Donu Quijotovi*. Ale tyto rozdíly neznamenaají, že pro tuto analýzu vybraná díla nemohou být užitečná, právě naopak, Cervantes jimi dotváří obrázek Maurů. Analýza se zaměřuje i na rozdíly vyplývající z žánrů jednotlivých knih.

Výběrem více děl z Cervantesovy tvorby a snahou zaměřit se ve větším záběru na dané téma se tato práce odlišuje od mnohé citované sekundární literatury. Tato práce

²⁰ KUNDERA, Milan a Jitka UHDEOVÁ. *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Brno: Atlantis, 2005.

²¹ Důkladněji se tímto tématem zabývají různé práce literární teorie, např. COMPAGNON, Antoine. *Démon teorie. Literatura a běžné myšlení*. Přel. Eva Sládková. Brno: Host, 2009.

²² CASTRO, Américo a José MIRANDA. *Obra reunida*. Madrid: Trotta, 2002. s. 271.

se v analýze nesoustředí na výběr z jednotlivých zmínek a ukázek, ale naopak obsahuje několik kapitol, do kterých jsou jednotlivé ukázky roztríděny a tím je možné všeobecně obsáhnout Cervantesův názor s ohledem na všechny tři analyzované knihy.

3.1 Miguel de Cervantes a jeho literatura

Miguel de Cervantes se proslavil jako jeden z nejlepších španělských spisovatelů všech dob. V jeho tvorbě se snoubily všechny proudy výpravné prózy tehdejší doby a jeho nadání pomohlo dát španělské literatuře nový impulz a směr.²³

Narodil se do rodiny chudého ranhojiče a již v mládí nejspíš poznal nedostatek a horší hmotné poměry, které měly pravděpodobně za následek, že nedokončil vyšší vzdělání. Jako mladík putoval do Itálie, kde vstoupil do španělské armády a roku 1571 se účastnil námořní bitvy u Lepanta proti turecké flotile. Celý život byl na toto vítězství a na svou účast hrdý, což se dá doložit mnoha úryvky z jeho knih. Z bitvy si ale také odnesl doživotní zranění levé ruky.²⁴

V roce 1575 se Cervantes rozhodl pro návrat do vlasti, ale loď na které se plavil do Španělska byla přepadena alžírskými piráty a Cervantes padl do zajetí, kde strávil pět let, než jeho rodina dala dohromady peníze, aby mohl být vykoupen. Poté se konečně v roce 1580 vrátil do rodného Španělska, ale nesnáze ho nepřestávaly pronásledovat. V následujících letech bojoval hlavně s finančními potížemi, které ho neopustily ani poté, kdy se stal slavným spisovatelem. Až do své smrti 23. dubna 1616 žil ve velmi skromných poměrech.²⁵

Ve své mimořádně bohaté a mnohotvárné tvorbě Cervantes zahrnuje téměř všechny slovesné útvary své doby. K této rozmanitosti ho pravděpodobně vedly dva odlišné záměry, jako první finanční tíseň, kterou se snažil zahnat právě prodejem svých knih, a jako druhý jeho literární nadání a schopnosti, které ho přiměly vyzkoušet všechny možné žánry, než našel formu, která by jeho schopnostem nejlépe vyhovovala.²⁶

Jednou z jeho velkých literárních lásek byla poezie, které se věnoval od útlého mládí až do konce svého života. Proto je velmi důležitá pro literární kritiku, protože právě na poezii je nejlépe vidět vývoj Cervantesova myšlení jako autora. Napsal mnoho drobných básní, mezi

---

²³ BĚLIČ, Oldřich. *Španělská literatura*. Praha: Orbis, 1968. Malá moderní encyklopedie. s. 106.

²⁴ Tamtéž – s. 107.

²⁵ Tamtéž – s. 107.

²⁶ Tamtéž – s. 108.

nimi rozsáhlou literárně-kritickou báseň *Viaje del Parnaso* (1614). Kromě poezie se velmi brzy ve svém životě věnoval i dramatu, které začal psát hned po svém návratu ze zajetí. Ze všech jeho her se však dochovaly pouze dvě, a to *Los Tratos de Argel* a *Numancia*.²⁷

Právě divadelní hra *Los Tratos de Argel* je součástí analýzy v této bakalářské práci. Ani u jedné z divadelních her se nedochovalo datum napsání, ale odborníci na Cervantesovu tvorbu usuzují, že tato byla napsána v roce 1582, i když publikována byla až dlouho po Cervantesově smrti v roce 1784. Děj se odehrává v Alžíru, který měl autor příležitost důkladně poznat během svého zajetí, včetně života a zvyků Maurů tam žijících.

Kromě dramatu a poezie se Cervantes věnoval také výpravné próze, která se ukázala být jeho nejsilnější stránkou. Jako první prozaickou práci napsal román *La Galatea* (1585), respektive jeho první díl (ke kterému nikdy nebyl dopsán druhý), který se řídí šablonou v té době velmi populárního pastýřského románu ve snaze přiblížit se nejúspěšnějšímu pastýřskému románu *Diana*, který napsal Jorge de Montemayor. *La Galatea* a první díl *Dona Quijota* dělí dvacet let spisovatelského dozrání, ale i tak v nich můžeme najít určité prvky, zejména filozofická témata, která je spojují.²⁸

Vrcholným, i když ne posledním vydaným dílem Cervantesovy tvorby, je dvoudílný román *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha* (první díl 1605 a druhý díl 1615). V něm Cervantes vytvořil jednu z postav, které žijí ve světovém literárním povědomí vedle Hamleta, Othella nebo dona Juana. V příběhu o bláznivém rytíři a jeho věrném zbrojnoši Sanchu Panzovi Cervantes slučuje všechny možné literární prvky té doby. Z hlediska vývoje románového umění znamená *Don Quijote* velký krok vpřed v kritice společnosti, komplexnosti románového vyprávění, vývoji postav i obhajobě renesančních ideálů.²⁹

Z každého soudobého žánru Cervantes vytáhl jeho podstatu a tu přetvořil podle svého obrazu do něčeho, co zcela překračovalo tehdejší výpravnou prózu. Romány rytířské, pastýřské i pikareskní jsou určitým obrazem své doby a román *Don Quijote* se svým rozpětím povznesl nad časově omezený obsah a dosah.³⁰ Bláznivý rytíř don Quijote se neustále střetává se skutečností, která odporuje jeho představám, ale i tak stále pokračuje tvrdošíjně

²⁷ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. *Los tratos de Argel: La destrucción de Numancia; Ocho comedias y entremeses*. Madrid: Turner, 1993. Obras completas de Miguel de Cervantes. str. 4.

²⁸ Francisco LÓPEZ ESTRADA a M.a Teresa LÓPEZ GARCÍA-BERDOY. *La Galatea*. 2.a ed. Madrid: Cátedra, 1999. Letras Hispánicas. s. 3.

²⁹ BĚLIČ, Oldřich. *Španělská literatura*. s. 113.

³⁰ Tamtéž – s. 114.

v uskutečňování svých hrdinských idejí. Nakonec je však definitivně poražen, vrací se domů a umírá. Krátce před svou smrtí se mu vrací zdravý rozum. Nejvyšším principem pro dona Quijota i Miguela de Cervantese jsou renesanční morální ideály, na které klade důraz i ve své další tvorbě.³¹

Ze všech žánrů si Cervantes vzal něco, co obohatilo jeho román *Don Quijote* – z rytířských románů kritiku feudalismu a morálky zlata, a také motiv zesměšňování právě rytířských románů, který byl prvotním popudem při napsání celého románu. Z pastýřských románů filozofické otázky lásky a milostných vztahů, které inspirovaly pastýřské epizody. A z pikareskních románů hlavně snahu o věrné zobrazení skutečnosti i s veškerou kritikou společnosti.³² Tento fakt je velmi důležitý i pro tuto bakalářskou práci, protože realismus románu *Don Quijote* je cenným zdrojem informací k analýze tehdejší společenské situace.

Kromě tří jmenovaných literárních žánrů, Cervantes obsáhl i další v 16. století populární román, tzv. maurský román (novela morisca). Od ostatních se odlišuje hlavně svým původem a tematikou, protože jako takový má na rozdíl od ostatních historické jádro. Opírá se o dlouhou tradici maurských a pohraničních romancí. Cervantes využívá některé jejich motivy přímo v románu, ale také naráží na znalost těchto románů přes postavu dona Quijota, který je čte, stejně jako jiné rytířské romány.³³

U vybraných knih pro analýzu z Cervantesovy tvorby je odlišná míra literární fikce a historické reality, kterou je nutno brát v potaz v závěrech vyvozovaných z celé práce. Jak se k problematice vyjádřil i sám Cervantes v kapitole III druhého dílu románu *Don Quijote*, básník není historik a historik není básník.

„... pero uno es escribir como poeta y otro como historiador; el poeta puede contar o cantar las cosas, no como fueron, sino como debían ser, y el historiador las ha de escribir, no como debían ser, sino como fueron, sin añadir ni quitar a la verdad cosa alguna.“³⁴

---

³¹ BĚLIČ, Oldřich. *Španělská literatura*. s 112.

³² Tamtéž – s. 114.

³³ Tamtéž – s. 100.

³⁴ CERVANTES Y SAAVEDRA. *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 383. V českém překladu: „... ale je zcela různé psát báseň nebo historii; básník může opěvovat události na újmu pravdě, tak, jak by si je přál mít, ale historik musí je vypsát tak, jak se skutečně udály, nic z pravdy nevynechávat a nic nezveličovat.“

4 Objektivní vnímání morisků a arabské kultury v Cervantesově tvorbě

Tato kapitola je věnována podrobné analýze jednotlivých zmínek o arabské kultuře, Maurech, moriscích a jejich soužití s křesťany, ve třech zvolených knihách z Cervantesovy tvorby – *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha*, *La Galatea* a *Los Tratos de Argel*. Podklady a dané zmínky jsou početné, hlavně pokud se jedná o oba díly románu *Don Quijote*, který je mnoha literárními kritiky i historiky považován na počátek moderního realistického románu.³⁵ Cervantes pro další generace zaznamenal velmi obsáhle situaci, která nastala během jeho života ve Španělsku, a také ji reflektoval ve své tvorbě. Marqués Villanueva vnímá Cervantesovu tvorbu jako odraz společnosti.³⁶ Přesto je skutečné vyznění jeho textů stále přítomnou otázkou literární kritiky, ale protože se jedná o uměleckou literaturu a nelze ji brát a vnímat jako přesný záznam historické reality.

Ale i přes rozdíl mezi realitou a fikcí, o vlivu soužití křesťanů a morisků na literaturu, Cervantesovu či jinou, nelze pochybovat. Maurové a moriskové byli přítomní ve městech i na venkově a stali se každodenní realitou pro několik generací. Tudíž v románu *Don Quijote* lze najít neutrální, pozitivní i negativní zmínky o nich. Nejdůležitější ze všeho je ale celkové vyznění jednotlivých citací. Tato kapitola se věnuje zmínkám, které lze chápat jako neutrální bez jakéhokoli stigma nebo citového zabarvení. Oproti jiným kapitolám je těchto ukázek méně, ale jsou pro mou analýzu dostatečně významné, aby si zasloužily vlastní kapitolu.

Mezi tyto citace budou patřit zmínky, které spolu přímo nesouvisí, ale spojuje je shodná reference a stejné konečné vyznění. Je zde k analýze zařazeno literární používání postav Maurů a morisků v různých slovních výčtech v běžném jazyce a také podkapitolu „Lexikální vliv“, protože právě arabské výrazy, které ovlivnily španělský jazyk a jsou použité ve zkoumaných knihách, nemají žádný sémantický vliv na celkové vyznění románu a sledované problematiky.

Většina materiálu pro tuto kapitolu pochází z románu *Don Quijote*, kde se Cervantes odkazuje na Maury, Araby i morisky velmi často jako součásti různých výčtů, nebo při dávání příkladů, kde jejich výskyt není nijak citově zabarven. Mnohdy v těchto ukázkách nezáleží

---

³⁵ KUNDERA, Milan; UHDEOVÁ, Jitka. *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*.

³⁶ MÁRQUEZ VILLANUEVA, FRANCISCO. *El problema morisco (desde otras laderas)*. s. 230.

na tom, kdo jsou osoby přítomné v rozhovoru, jedná se pouze o literární prvek výčtu, kde původ nebo víra jmenovaných nehraje roli. Protože vedle sebe tyto jednotlivé náboženské skupiny žily, stává se běžným, že jsou reflektovány v mluvě. Dá se mezi ně zařadit třeba věta, kde Don Quijote vyjmenovává různé obyvatele Arábie, jednotlivé národy a etnické skupiny.³⁷

Stejného vyznění je i poznámka Sancha Panzy: „... *la señora Dulcinea de Toboso ha hecho alguna niñería con moro o cristiano?*“³⁸ v rozhovoru s donem Quijotem v kapitole XXV, kde se don Quijote pokouší imitovat svého hrdinu Beltenebrose a oddávat se žalu kvůli Dulcinee. Sancho se mu to snaží rozmluvit a poukazuje na fakt, že není proč smutnit, protože don Quijote nemá žádný důkaz, že Dulcinea něco provedla. V citované větě se Sancho odkazuje na předchozí vyprávění o Angelice, do které se zbláznil hrdina Roland, ale ona se zamilovala do Maura.³⁹ Ve slovním obratu „con moro o cristiano“, tedy „s Maurem nebo křesťanem“, je staví Sancho na stejnou úroveň, v podstatě poukazuje na to, že nezáleží s kým by něco provedla, obojí je stejně špatné, ať už se jedná o Maura či křesťana. Znamená to prakticky pouze „con alguien“, tedy „s někým“. Nejedná se tu o nějaké posuzování, jestli ten či onen by byl horší, Sancho tu pouze navazuje na předchozí konverzaci. Příslušnost k Maurům tu tedy není na obtíž, ale jde znovu pouze o použití výčtu a příkladu.

Velmi zajímavým příkladem, kdy můžeme pozorovat neutralitu v názoru na jinou náboženskou skupinu, jsou situace a vyprávění o oblíbených hrdinech a rytířích dona Quijota. V těchto případech nedělá rozdíl mezi sociálním původem či národností, dokonce ani nehledí na fakt, jestli se jedná o skutečnou nebo fiktivní postavu. Jedním z jeho hrdinů je „Maur Abindarráz“,⁴⁰ o kterém don Quijote vypráví v kapitole V, kde je nalezen zbitý sedlákem z jeho vesnice a dovezen domů. Don Quijote blouzní a opakuje nářky a věty z všech knih, na které si dokáže vzpomenout, a imituje své hrdiny. Nedělá zde rozdíly mezi Maury

---

³⁷ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 126. V českém překladu: „... tu jsou ti, kdo pijí sladké vody proslulého Xantu, tam horalé s plání masilských, pak ti, co rýžují přejemné, drobné zlato v šťastné Arabii, ti, kdo žijí šťastně na proslulých, svěžích březích jasného Termodontu, oni, co rozvádějí na v mnohých různých odtocích zlatonosný Pactol, Numidové, zrádní ve svých slibech, Peršané, slavní lukostřelci, Partové, Médové, kteří bojují prchající, Arabové, žijící ve stanech, ...“

³⁸ Tamtéž – s. 174. V českém překladu: „... že paní Dulcinea vyvedla nějakou maličkost s Maurem nebo křesťanem?“

³⁹ ARIOSTO, Ludovico a Italo CALVINO. *Zuřivý Roland: ve vyprávění a výběru Itala Calvina*. [Vyd. 1.]. Praha: Odeon, 1974.

⁴⁰ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha* s. 66 – 67.

a dalšími hrdiny, o kterých v průběhu románu vypráví a vzhlíží k nim, pro něj je to pouze hrdina z knihy a nezáleží na jeho původu.

Přestože dramatu *Los Tratos de Argel* se budu věnovat později, je důležité zmínit některé prvky, které obsahují neutrální postoj vůči Arabům, již v této kapitole. Na rozdíl od předchozích ukázek v této kapitole, se zde jedná o problematiku náboženství, zasazenou dokonce do prostředí Alžíru. Zajímavá pro analýzu je replika Aurelia z první části dramatu při jeho rozhovoru s Fátimou a Zaharou:

„AURELIO ... porque muy poco advertís

el peligro que contiene.

FÁTIMA Qué peligro puede haber

queriéndolo tu señora?

AURELIO La ofensa que, siendo mora,

a Mahoma viene a hacer.“⁴¹

Právě objektivita je v tomto krátkém úryvku zásadní. Ačkoli je Aurelio pravověrný křesťan a nenechá se nakonec zlákat ničím, čím by se zřekl svého Boha, nesnaží se nikomu vnutit křesťanství a respektuje právo na jinou víru. Nejedná se sice o ojedinělý moment v Cervantesově tvorbě, ale i tak je významný. Aurelio zde nejenže uznává víru v Mohameda a nesnaží se Maurkám vnutit cokoli z křesťanství, ale dokonce je i napomíná v jejich víře, aby chovaly úctu ke svému Bohu. Z tohoto můžeme z toho usuzovat, že navzdory zajetí si Cervantes nevytvořil úplnou zášť vůči islámu.

---

⁴¹ *Los tratos de Argel*. s. 9. Vlastní český překlad:

AURELIO ... protože si jen velmi málo všímáte
nebezpečí, které obsahuje.

FÁTIMA Jaké nebezpečí může vzejít
z přání tvojí paní?

AURELIO Urážka Mohameda, protože
ona je Maurka.

„... el cual en su traje mostraba ser cristiano recién venido de tierra de moros, porque venía vestido con una casaca de paño azul, corta de faldas, con medias mangas y sin cuello; los calzones eran asimismo de lienzo azul, con bonete de la misma color; traía unos borceguíes datilados y un alfanje morisco, puesto en un tahelí que le atravesaba el pecho. Entró luego tras él, encima de un jumento, una mujer a la morisca vestida, cubierto el rostro, con una toca de cabeza; traía un bonetillo de brocado, y vestida una almalafa que desde los hombros a los pies la cubría.“⁴²

V diskuzi o neutrálním vnímání Maurů a morisků nelze pominout v románu *Don Quijote* velmi časté popisy postav, které mají se světem Maurů něco společného a vždy je jejich popis proveden téměř stejným způsobem. Na literární kostumbrismus, jakému se ve své tvorbě věnuje například Mariano José Larra, je u Cervantese velmi brzy, ale není možné si nevšimnout typizace mluvy, oblékání i životního stylu (I, 392; II, 437), kdy jsou Arabové či moriskové spojováni s určitými specifickými prvky. Tyto specifické popisy maurských literárních postav mohou být inspirovány hrdiny a jejich popisy v maurských románech, které později v této literatuře také vedly k typizaci.

V tomto směru Cervantes podává historické svědectví o rozlišování právě „nových“ a „starých“ křesťanů. Můžeme z toho usuzovat, že v jejich životech existovaly rozdíly, více či méně běžně rozpoznatelné a všichni, stejně jako don Quijote a Sancho Panza, mohli zkoumat své sousedy i náhodné kolemjdoucí a posuzovat je. Otázkou ale zůstává, jak moc byly tyto rozdíly přítomné v každodenním životě a zda nebyly pouze literární fikcí anebo jen zveličenými odchylkami.

4.1 Lexikální vliv

Existuje mnoho odborných studií a prací ohledně vlivu arabštiny na současnou moderní španělštinu a už v Cervantesově době byl tento vliv patrný. Arabové působili na nově vznikající království ve všech kulturních oblastech a vývoj moderní španělštiny není

---

⁴² *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 270. V českém překladu: „... jeho šat ukazoval, že je křesťanem, nedávno příšlým ze země maurské; byl oděn v modrý, soukenný kabát s krátkými šosy, poloviční rukávy, bez límce, kalhoty a čepici měl z modrého plátna, opánky hnědé a maurskou šavli na řemenu přes prsa.“

výjimkou.⁴³ Pro tuto práci je ale podstatné, že v románu *Don Quijote* i v dramatu *Los Tratos de Argel* můžeme tyto vlivy vidět, a také mnoho jednotlivých příkladů, které jsou bez výjimky dokladem neutrálního a objektivního zobrazení Maurů a menšiny morisků v Cervantesově tvorbě. Španělština s arabštinou žily ve velice úzkém kontaktu po několik staletí, kdy se do určité míry se tyto jazyky vzájemně ovlivňovaly.

O četnosti komunity morisků ve Španělsku svědčí ukázka ze začátku prvního dílu *Dona Quijota* (kapitola IX), kde se nám nabízí jeden z dalších vhledů do každodenního života té doby. Vypravěč románu pátrá na tržišti po pokračování svého vyprávění a náhodou nalezne část arabského rukopisu, která vypadá jako pokračování dobrodružství dona Quijota a Sancha Panzy.

„... con caracteres que conocí ser arábigos. Y, puesto que, aunque los conocía, no los sabía leer, anduve mirando si parecía por allí algún morisco aljamiado que los leyese; y no fue muy dificultoso hallar intérprete semejante.“⁴⁴

Přesně jak Márquez Villanueva poznamenává ve své knize *El problema morisco*, román *Don Quijote* je cenným literárním ale i historickým zdrojem a odrazem tehdejší společnosti.⁴⁵ Setkávat se s morisky na ulici bylo tedy i v reálném životě velmi snadné, což svědčí o podstatnosti jejich menšiny pro Španělské království. Cervantes zde nesoudí, nestěžuje si na arabské písmo, pouze pracuje s tímto faktem.

„-¿Qué son albogues –preguntó Sancho–, que ni los he oído nombrar, ni los he visto en toda mi vida?

–Albogues son –respondió don Quijote– unas chapas a modo de candeleros de azófar [...] y este nombre albogues es morisco, como lo son todos aquellos que en nuestra

---

⁴³ KAVKA, Stanislav J. *Cesta k moderní španělštině: pomocný učební materiál pro seminář historické mluvnice španělštiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998.

⁴⁴ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 82. V českém překladu: „... viděl jsem, že je psán arabským písmem. Znal jsem je, ale neuměl jsem v něm číst a ohlížel jsme se po nějakém Maurovi, znajícím španělsky, aby mi je přečetl; nebylo příliš nesnadné nalézt takového tlumočnicka.“

⁴⁵ MÁRQUEZ VILLANUEVA, FRANCISCO. *El problema morisco (desde otras laderas)*. s. 231

*lengua castellana comienzan en al, conviene a saber: almohaza, almorzar, alhombra, alguacil, alhucema, almacén, alcancia, y otros semejantes, que deben ser pocos más; y solos tres tiene nuestra lengua que son moriscos y acaben en i, y son borceguí, zaquizamí y maravedí. Alhelí y alfaquí, tanto por el al primero como por el i en que acaban, son conocidos por arábigos.*⁴⁶

Tato ukázka není jen dokladem vlivu arabštiny na španělský jazyk, ale hlavně toho, že Cervantes si jako vzdělaný muž byl původu těchto slov vědom. Sancho Panza v mnoha ohledech představuje typického venkovského prostáčka, který si hledí svého a okolní svět běží kolem. Je tedy možné, že stejně jako on, mnoho jiných, ne tolik vzdělaných obyvatel Španělského království, si tohoto lingvistického vlivu nebylo vědomo. Někteří historikové vidí v těchto znalostech Cervantesův vlastní zájem o vývoj jazyka, ale také dokonce možnost, že znal arabštinu mnohem lépe než běžný Španěl, a to kvůli svému zajetí v Alžíru.⁴⁷

Podobnou znalost arabských vlivů a jazyka prokazuje Cervantes, zprostředkovaně přes dona Quijota, na samém začátku druhého dílu románu, v kapitole III, která je jednou z prvních intertextuálních hříček charakterizujících *Dona Quijota* jako moderní román. Sancho a don Quijote se totiž baví o autorovi knihy, v níž oni jsou hlavními postavami.

„... *su autor era moro, según aquel nombre de Cide.*“⁴⁸

---

⁴⁶ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 682. V českém překladu: „„Co je to *albogues*?“ ptal se Sancho, „nikdy jsem o tom neslyšel, ani jsem to neviděl za celý život.“ „*Albogues*,” odpověděl don Quijote, „jsou plechy na způsob mosazných svícnů [...] to slovo *albogues* je maurské jako všechna slova, která v naší španělštině počínají na *al*, jako: *almohaza* (hřbílko), *almorzar* (snídat), *alfombra* (koberec), *alguacil* (soudní sluha), *alhucena* (levandule), *almacén* (sklad), *alcancia* (spořitelnička) a jiná podobná, jichž je o něco více; pouze tři slova maurská má naše, řeč, která se končí na *i*, totiž *borceguí* (polobotka), *zaquizamí* (přístřešek) a *maravedí* (mince). *Alhelí* (fiala) a *alfaquí* (mohamed. duchovní) jsou zřejmě arabská i svým *al* na počátku i svým koncovým *i*.

⁴⁷ CIRUTI, Joan E. "Cervantes and the Words He Says Are Arabic." *Hispania* 40, č. 1, 1957, s. 70-72.

⁴⁸ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 382. V českém překladu: „... je napsána Maurem, podle jména Cide soudě...“

Přestože samotné jméno fiktivního autora románu Hamete Benengeli není typicky španělské, to, co dona Quijota dovede k poznání, že jejich spisovatel je Arab, je arabské označení Cide, „*que en arábigo quiere decir señor*“.⁴⁹

I na mnoha jiných místech se v románu setkáváme s lexikálními vyjádřeními maurského vlivu – „*al uso de los moros*“,⁵⁰ „*alfanje morisco pendiente*“.⁵¹ Nejedná se o nijak zabarvené výrazy, pouze o prostý popis předmětu nebo chování, které postupně lexikalizuje a vžívá se do mluveného jazyka. Pokud se nové vlivy dostávaly do různých aspektů života, jako například do způsobu oblékání, tak se pro nové způsoby našlo i nové označení, které obvykle obsahovalo nějaký náznak o původu novinky.

Tato kapitola rozebírá důkazy že v dílech *Don Quijote* a *Los Tratos de Argel* se dají najít objektivní posouzení ať už morisků nebo Maurů. Podle toho o jaké analyzované příklady se jednalo, je možné se domnívat, že jde o přímé důsledky každodenního soužití mezi morisky a křesťany. Taková míra splynutí, jakou v té době obě skupiny prokazovaly, zanechala stopy na jejich vnímání a právě tímto způsobem se odrazila i do literatury.

---

⁴⁹ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 380. V českém překladu: „... což v arabštině znamená „pán“.“

⁵⁰ Tamtéž – s. 533. V českém překladu: „... s jakým jdou Maurové.“

⁵¹ Tamtéž – s. 437. V českém překladu: „... měl maurskou šavli.“

5 Pozitivní přístup k moriskům

Následující kapitola této práce se dostává k dalšímu aspektu vnímání v Cervantesově tvorbě, a to k pozitivnímu přístupu k moriskům a Maurům. Do této části jsem vyhledala ukázky, kde Cervantes oceňuje nebo vyzdvihuje dobré vlastnosti u postav, které jsou maurského původu.

Pozitivní zmínky ve třech analyzovaných knihách se dají velmi jednoduše rozdělit do dvou kategorií. Cervantes na mnoha místech oceňuje krásu žen, ať už v *Donu Quijotovi* nebo v dramatu *Los Tratos de Argel*, a nedělá v těch případech rozdíly kvůli jejich původu nebo zázemí. Pokud se jedná o muže, tak jen málokdy oceňuje dobré vlastnosti Maurů, nebo morisků přítomných v ději, ale spíše se obrací přes dona Quijota do rytířských románů z dob dávno minulých a do fantastických příběhů.

Popisy ženské krásy figurují v dramatu *Los Tratos de Argel* i v románu *Don Quijote*. Profesorka Bénédicte Torres vnímá Cervantesovu tvorbu, s bodem zájmu na románu *Don Quijote*, jako silně pokrokovou, protože důraz na ženské hrdinky je znatelnější než v jiných knihách té doby. Postavy jako Marcela, Dorotea nebo Ana Félix aktivně hýbou dějem.⁵² Jejich charakteristika se většinou směřuje pouze na popis fyzických aspektů, kde ale ani don Quijote poblázněný do Dulcinei nešetří superlativy. Podobně jsou na tom i obě ženské postavy v dramatu *Los Tratos de Argel* Fátima a Zahara. Asi nejvýraznější postavou maurského původu je dcera Alžírského odpadlíka, Zoraida.

„OCASIÓN: *Oh, cuán rica es Zahara y cuán hermosa!*

AURELIO: *Cuán hermosa y cuán rica que es mi ama!*“⁵³

---

⁵² TORRES, Bénédicte. “Amor y religión en el “Quijote”: Zoraida y Ana Félix”. Cervantes y el Quijote: Actas del coloquio internacional, Oviedo, 2007, s. 147-160

⁵³ *Los Tratos de Argel*. s. 53. Vlastní český překlad:

„PŘÍLEŽITOST: Ó, jak bohatá je Zahara a jak krásná!

AURELIO: Jak krásná a jak bohatá je moje paní!

„... una mujer a la morisca vestida, cubierto el rostro, con una toca en la cabeza; [...] se lo quitó y descubrió un rostro tan hermoso, que Dorotea la tuvo por más hermosa que a Luscinda, y Luscinda por más hermosa que Dorotea, y todos los circunstantes conocieron que, si alguno se podría igualar al de las dos, era el de la mora, y aun hubo algunos que le aventajaron en alguna cosa. Y como la hermosura tenga prerrogativa a gracia de reconciliar los ánimos y atraer las voluntades, luego se rindieron todos al deseo de servir y acariciar a la hermosa mora.⁵⁴

Tento první popis Zoraidy, když vkročí do krčmy v kapitole XXXVII prvního dílu *Dona Quijota*, ukazuje, že Cervantes uměl ocenit ženskou krásu, ať už její nositelka pocházela odkudkoli. Nijak její vzhled neshazuje a nechce zakrýt, dokonce ji řadí na stejnou úroveň vedle křesťanských dívek Luscindy a Dorotei a dcery sudí, když o pár stran později poznamenává, že se každá z nich vyrovná té největší kráse na světě.⁵⁵

Stejně jako Zoraida i Ana Félix, dcera moriska Ricoteho, která si prožije různá dobrodružství, než se vrátí do rodného Španělska, vytváří podle Bénédicte Torres přemostění mezi dvěma náboženskými světy.⁵⁶ Ana Félix je křesťanka, sama se za ni považuje, nepřipouští nic jiného. A stejně jako Zoraida i ona oplývá krásou, jejíž popisy se nacházejí v kapitole LXIII a LXIV druhého dílu románu *Don Quijote*:

„... recibíola con mucho agrado, así enamorada de su belleza como de su discreción.“⁵⁷

---

⁵⁴ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 272. V českém překladu: „Žena maursky oděná, na obličejí měla závoj, [...] Maurka sňala tedy závoj a odkryla tvář tak krásnou, že ji Dorotea považovala za krásnější Luscindy a Luscinda za půvabnější Dorotey a všichni usoudili, že může-li se kdo rovnat těmto oběma, je to Maurka, ba někteří ji pokládali v leččems za krásnější. A poněvadž krása má výsadu a sílu, aby poutala vůli a smiřovala duchy, všichni si přáli ochotně krásné Maurice sloužit.“

⁵⁵ Tamtéž – str. 301. V českém překladu: „Za ruku vedl si šestnáctiletou dívku v cestovním oděvu, tak milou, líbeznou a hezkou, že všichni nad jejím vzhledem užasli, a nebýt Dotorey, Luscindy a Zoraidy, přítomných v hospodě, měli by za to, že krása podobná dívčině je stěží k nalezení.“

⁵⁶ TORRES, Bénédicte. „Amor y religión en el "Quijote": Zoraida y Ana Félix“. s. 150.

⁵⁷ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 671. V českém překladu: „Přijala ji radostně, zaujata stejně její krásou jako jejím rozumem.“

Profesorka Torres tu poukazuje na Cervantesův humanismus, který mu nedovoluje zapovědět silné příběhy individuí pro proměnlivou a složitou náboženskou dobou. Proto i ocenění ženské krásy nepocházející z křesťanských kořenů patří k projevům humanitního myšlení, které spojuje tyto dva význačné příběhy a také vytváří novou návaznost na původní maurské romány.⁵⁸

Kromě oceňování ženských postav, je možné se setkat s dobrými vlastnostmi i u mužských postav, ale s jedním velmi významným rozdílem. Téměř vždy se jedná o postavy z historických nebo z rytířských příběhů dona Quijota. Jako například v kapitole XXIX, kde se setká don Quijote se svým přítelem licenciátem a nabízí mu svezení na koni. Ten odporuje, že don Quijote musí jet na svém koni, stejně jako „slavný Maur Muzaraque“,⁵⁹ protože pro licenciáta se nehodí, aby jel na tak slavném koni. Tady je oceněn jeden z hrdinů dona Quijota a je také odkazem na populární maurské romány, jejichž hrdinové byli Maurové a neubíralo jim to nic na kvalitách a hrdinských skutcích.

Kromě krásy a zásluh, můžeme vysledovat ještě jedno uznání vůči Maurům a moriskům. Neoplývají sice v příbězích Miguela de Cervantese mnoha dobrými vlastnostmi, ale jedna schopnost, která jim odeprána není je schopnost milovat. Jedna z hlavních postav dramatu *Los Tratos de Argel*, věznitel a pán Yzuf, není charakterizován příliš kladně, ale je zamilován do křesťanské zajatky Silvie a je ochoten věnovat cokoli, aby ho milovala také.⁶⁰ A stejně tak v kapitole XXVI druhého dílu *Dona Quijota* vypráví loutkář rytířský příběh o zamilovaném Maurovi, který unese Melisendru jejímu muži rytíři Gaiferovi. Ani v jedné z knih Cervantes neupírá Maurům právo na ušlechtilý cit, přestože slouží jako protivníci hrdinských postav v příbězích.⁶¹

Závěrem této kapitoly je nutné znovu připomenout, že Cervantes mezi Maury prožil několik let v Alžírském zajetí a přes všechny zkušenosti s tamějším obyvatelstvem, nepromítl do své tvorby mnoho Maurů s opravdu kladnými vlastnostmi. Kromě popsanych příkladů v románu *Don Quijote* se jinde nesetkáváme s individuí, která by mohla stát vedle kladných postav jiných románů. Přestože je Cervantes schopen vidět lidskou tragédii vyhnání morisků ze Španělského království, o které bude řeč později, nenalézá ve své tvorbě mnoho prostoru pro Maury v podobě kladných hrdinů.

⁵⁸ TORRES, Bénédicte. “Amor y religión en el “Quijote”: Zoraida y Ana Félix”. s. 159.

⁵⁹ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 212.

⁶⁰ *Los tratos de Argel*.

⁶¹ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 493.

6 Cide Hamete Benengeli

Velice zajímavým fenoménem, který je zařazen do této samostatné kapitoly, je fakt, že pro fantomového autora svého románu si Miguel de Cervantes vybral arabského učenice. Román *Don Quijote* je podle vypravěče převyprávěním příběhu, který neznámý vypravěč našel na starých rukopisech psaných arabským písmem, z pera jistého Cide Hamete Benengeliho: „*Historia de don Quijote de la Mancha, escrita por Cide Hamete Benengeli, historiador árábigo.*“⁶²

Existuje mnoho teorií ohledně smyšleného autora románu, jeho funkce v knize či jeho původu. Ať už se jedná doslovný originální původ myšlenky „vnějšího“ autora anebo jeho literární funkci. O literární účel Hamete Benengeliho jako „původního“ autora se zajímal i Américo Castro v kapitole „*El cómo y porqué de Cide Hamete Benengeli*“.⁶³

Předmětem této kapitoly je hlavně rozbor Cide Hamete Benengeliho jako jednoho z prvků, do kterých Cervantes mohl vložit své názory na Maury a morisky. Hamete Benengeli je postava, která má podstatný vliv na celý vývoj knihy, na postavy a jejich postupný rozvoj, na děj knihy, který je založený na základě „jeho“ vyprávění, a také je jedním z prvků, jež dodává *Donu Quijotovi* rys moderního románu hrajícího si s intertextualitou. Díky rozhovorům mezi postavami Cide Hamete Benengeli ožívá s nimi. Jeho důležitost vede k nesmírné propracovanosti tohoto konkrétního románu a jeho souvislosti právě s arabským původem.

Protože se jedná o velmi zásadní postavu románu, zmínky o Cide Hamete Benengelim jsou v knize početné. V mnoha kapitolách slouží odkazy na původní rukopis a na jeho autora k uvození nadcházejícího děje anebo na konci ke shrnutí předchozích událostí. Ale jejich vyznění a význam se od sebe velmi liší a dokonce si v mnoha případech i protičeří. Proto je také kapitola v této bakalářské práci umístěna mezi „Pozitivní přístup k moriskům“ a „Negativní přístup k Maurům či moriskům“, protože zahrnuje mnoho nejednoznačných a často protichůdných názorů.

V první části románu *Don Quijote* zmínky o Cide Hamete Benengelim nejsou příliš obsáhlé, ani rozsahem, ani četností. Většinou se jedná pouze o krátké věty, rozvíjející přívlastek anebo vysvětlující vsuvku. Mezi označeními Cide Hamete Benengeliho se objevují

---

⁶² *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 83. V českém překladu: „Historie dona Quijota de la Mancha, sepsaná Sidim Hametem Ben Engelim, dějepiscem arabským.“

⁶³ CASTRO, Américo a José MIRANDA. *Obra reunida*. s. 639 – 646.

výrazy jako „*sabio*“⁶⁴, „*muy curioso y muy puntual en todas las cosas*“⁶⁵, „*el sabio y atento historiador*“⁶⁶. Cide Hamete tu nepůsobí jako samostatná postava, ale jenom jako nepříliš obsáhlý literární prvek sloužící k uvození děje. Právě tyto ukázky vytvářejí ve čtenáři dojem úcty směřované na autora románu, téměř neochvějná víra v příběh, který nám vypráví. Jakýkoli historik nebo vypravěč by nemohl získat lepší uznání, než se dostává právě smyšlenému autorovi románu *Don Quijote*. Podobné superlativy má většinou připravené don Quijote při obdivných vyprávěních o svých rytířských hrdinech, ale kromě vstupů Cide Hamete Benengeliho je zřídka slyšíme ve spojení s muslimskou kulturou.

V druhém díle se situace v některých ukázkách mění. Ale nejen z hlediska pozitivního či negativního vyznění zmínek o Hamete Benengelim, kterých je také nesrovnatelně větší množství než v prvním díle *Dona Quijota*.⁶⁷ Velký vliv má hlavně změna literární scény, kdy se Cide Hamete Benengeli prakticky stává přítomným v knize a ději, nezůstává už pouze nehmotnou entitou, o které jsme doposud mohli slyšet pouze od vypravěče. Kladné hodnocení z úst vypravěče se nemění, uvozování jednotlivých kapitol a částí příběhu zůstává stejné. Je možné vidět označení „*puntualísimo escudriñador*“⁶⁸ nebo „*flor de los historiadores*“.⁶⁹ Velký rozdíl ale nastává, když se Cide Hamete Benengeli stává předmětem rozhovorů mezi postavami.

Bakalář Carrasco spolu se Sanchem Panzou a donem Quijotem začnou společně debatovat o autorovi jejich příběhů. Jsou si vědomi již vyšlého prvního dílu (1605), dokonce se i zmiňují o falešném druhém dílu, který napsal jistý Avellaneda (1614)⁷⁰ a vydával své příběhy za pokračování slavného románu. Ale hlavně se spolu baví o událostech druhého dílu, který se právě odehrává.⁷¹

---

⁶⁴ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 109. V českém překladu: „učení“

⁶⁵ Tamtéž – s. 115. V českém překladu: „... byl dějepiscem velmi zvědavým a velmi přesným ve všem.“

⁶⁶ Tamtéž – s. 197. V českém překladu: „moudrý a svědomitý dějepisec“

⁶⁷ Na základě vlastního pozorování v románu *Don Quijote*, kde v druhém díle knihy je kolem třiceti zmínek o „původním“ autorovi knihy a v díle prvním je to pouze necelá třetina.

⁶⁸ Tamtéž – s. 601. V českém překladu: „Přepodrobný shledávač atómů...“

⁶⁹ Tamtéž – s. 657. V českém překladu: „květ dějepisců“

⁷⁰ FERNÁNDEZ DE AVELLANEDA, Alonso a Fernando GARCÍA SALINERO. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha, que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid: Castalia, 1971. Clásicos Castalia.

⁷¹ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 381.

A v jejich rozhovorech nacházíme mnohé jiné zmínky o Cide Hamete Benengelim, kde se již nejedná o uvození nových kapitol, ale spíš o názory vyslovené „jím vytvořenými postavami“. I v jejich dialozích může být ukryt Cervantesův názor na menšinu morisků žijících a vyhnaných ze Španělska.

Nejprve druhý díl navazuje na první chválou a uznáním pro neznámého arabského spisovatele, ale také pro příběhy dona Quijota jako takové:

„Bien haya Cide Hamete Benengeli que la historia de vuestras grandezas dejó escritas...“ [...] „verdad es que hay historia mía, y que fue moro y sabio el que la compuso?“⁷².

Ale objevuje se zde i něco s čím jsme se předtím u první části nesetkali a to velmi silná kritika Cide Hamete Benengeliho, která ovšem není vztažená na něj osobně, dokonce ani na jeho vyprávění, ale spíše se ukazuje negativní hodnocení jeho práce vyplývající z charakteristiky Maurů a z jeho příslušnosti k nim.

„... pero desconsolole pensar que su autor era moro, según aquel nombre de Cide, y de los moros no se podía esperar verdad alguna; porque todos son embelecadores, falsarios y quimeristas.“⁷³

Z této negativní definice Maurů dopadá velmi špatné světlo i na tvůrce rukopisu Cide Hamete Benengeliho a na celý příběh, který vytváří. Po mnoha slovech chvály, které předcházely, je to překvapující prvek, i když s kritikou Maurů se v soudobé tvorbě setkáváme často. Jako by si byl ale tohoto negativního hodnocení vycházejícího z definice Maurů vědom, o několik kapitol později, v kapitole XXVII, je přítomen další zajímavý vhledu do názorů na menšinu morisků.

---

⁷² *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. – s. 382. V českém překladu: „Požehnán buď Cide Hamete Benengeli, který vylíčil historii vašich hrdinských skutků...“ [...] „Skutečně tedy je o mně kniha a sepsal ji vzdělaný Maur?“

⁷³ Tamtéž – s. 382. V českém překladu: „... mrzelo ho ovšem, že historie je napsána Maurem, podle jména Cide soudě, a od Maurů nelze očekávat pravdu, neboť všichni jsou to vymyšleči, povídkové a lháři.“

„... *cronista desta grande historia, con estas palabras en este capítulo: „Juro como católico cristiano“; [...] el católico cristiano, cuando jura, jura o debe jurar verdad y decirla en lo que dijere.*“⁷⁴

Není to zde sice explicitně vyjádřeno, ale v podstatě je možné vycítit obhajobu práce proti kritice, která by mohla vzejít z jeho maurské původu a muslimské víry. Cervantes do svého díla vkládá různé protiřečící si výrazy a věty. V tomto ohledu je dané zmínky snadné porovnat a ohodnotit, protože je zřejmé, že se týkají stejné osoby – Cide Hamete Benengeliho, a proto jsou i výsledná stanoviska zmatenější. Není divu, že i po několika staletích „*se sigue debatiendo*,“⁷⁵ jak to popsal René Querillacq.

Cide Hamete Benengeli je v románu představen, podle většiny zmínek, jako pečlivý historik a spisovatel, patří mu veškeré superlativy a uznání za napsání všech příběhů dona Quijota. Toto hodnocení ale vychází ze slov vypravěče příběhu, který nechal jeho rukopis přeložit a publikovat, ze slov někoho, koho lze považovat za vzdělance a částečného znalce arabského písma a způsobů (podle biografických údajů není nepravděpodobné, že do této postavy lze stylizovat Cervantese samotného). Když se však Hamete Benengeli objevuje v rozhovorech a v myslích jednotlivých postav, je v jejich řeči možné vyzorovat jistou pochybnost o důvěryhodnosti spisovatele a jeho práce, s přihlédnutím na jeho kulturní zázemí. A v některých případech to vyústí i v přímou negativní kritiku.

Důležitý fakt, který je nutné vztáhnout na tuto analýzu jednotlivých zmínek, najdeme v mnoha literárních člancích, které se Cervantesovou tvorbou zabývají. Základní vzorec, na kterém Cervantesův román *Don Quijote* vznikl, je parodie rytířského románu, který je důležitý i v úvahách nad postavou Cide Hamete Benengeliho. Už vytvořením falešného

---

⁷⁴ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 498. V českém překladu: „... kronikář tohoto velkého vyprávění, počíná kapitolu těmito slovy: „přisáhám jako katolický křesťan.“ [...] katolický křesťan, když už přísahá, mluví nebo má mluvit pravdu.“

⁷⁵ QUÉRILLACQ, RENÉ. "Los moriscos de Cervantes". *Anales Cervantinos*, 30, 1992, s. 77. Vlastní český překlad: „debaty pokračují“

autora původního rukopisu, Cervantes ironizuje typického kronikáře rytířských románů, a v označení „sabio“ vidí Soons dokonalou paralelu s ním.⁷⁶

Kdyby v románu byl pouze Cide Hamete Benengeliho ověšený mnoha různými přívlastky a superlativy, dalo by se to považovat pouze za určitou parodii. Ale Cervantes tuto hravou paralelu rozšiřuje právě o původ svého fantomového autora, který pochází, jak již bylo řečeno „z národa, který rád lže“.⁷⁷ Vytváří tím hru mezi fikcí, realitou a pravdou ve vyprávění. Z parodie tedy vychází závěr pro každého čtenáře té doby, protože je spisovatel Maur, nikdo nemůže očekávat, že by mluvil pravdu, tudíž všechno v románu je pravděpodobně lež. A za touto lží se mohou skrývat Cervantesovy skutečné názory, protože v momentě, kdy všichni očekávají lži, může on v jejím skrytu prezentovat svůj ironicko-realistický pohled na skutečnost.⁷⁸ A stejně jako Soons i Américo Castro vidí v Cide Hamete Benengelim nástroj, jak pohlížet na pravdivou skutečnost, ale pro mnohé čtenáře ji zakrýt.

„Cervantes otorgó aquí una patente inmortalidad a su obra y a sí mismo, personificando en la figura de Cide Hamete. En esta llamada „historia“ contienden y se armonizan las imaginaciones expresadas y las refrenadas, las tácitas y no escritas, conocidas de Cide Hamete y respondidas por él. Ésa es una de su mayor funciones, hacer posible a Cervantes gozarse en su propia contemplación, o eludir o esfumar su directa responsabilidad.“⁷⁹

Cervantes zde pro své čtenáře nechává hádanku na několik století. Je mistrem ironie a satiry a právě rozluštit, kde on, vypravěč či postavy říkají pravdu či nikoli, je jednou z největších otázek tohoto románu. I přes jeho literární funkci v románu *Don Quijote*, nám Cide Hamete Benengeli poskytuje náhled do Cervantesova názoru na Maury a morisky,

---

⁷⁶ SOONS, C. A. "Cide Hamete Benengeli: His Significance for "Don Quijote"" *The Modern Language Review* 54, č. 3, 1959, s. 352

⁷⁷ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 83.

⁷⁸ SOONS, C. A. "Cide Hamete Benengeli: His Significance for "Don Quijote"". s. 357

⁷⁹ CASTRO, Américo a José MIRANDA. *Obra reunida*. s. 642. Vlastní český překlad: „Cervantes zde vytvořil svému dílu i sobě nepřehlédnutelnou nesmrtelnost, zosobněnou postavou Cide Hameteho. V této tak zvané „historii“ zároveň bojuje a harmonizuje se obrazotvornost vyjádřená, zkrocená, nevyslovená i nepopsaná, poznána pouze Cide Hametem a i jím zodpovídaná. To je jedna z jeho důležitých funkcí, umožnit Cervantesovi užívat si své vlastní rozjímání a myšlenky, a zároveň se vyvarovat přímé zodpovědnosti.“

který je jako všude jinde mnohoznačný, přestože tíhne k negativní typizaci Maurů jako národa, a tyto charakteristiky pak dopadají i na morisky. Mnohoznačnost je výsledkem ironie a literární hry s realitou a s pravdivostí vyprávění, a proto se původní pozitivní vyznění jednotlivých zmínek o Cide Hamete Benegelim mění v pouhou parodii.

7 Negativní přístup k Maurům či moriskům

V Cervantesově tvorbě je největší počet zmínek právě s tematikou negativního přístupu k Maurům. Jedná se o širokou škálu vět a situací, které jsou právě tím důvodem, proč se většina historiků a kritiků přiklání k názoru, že Cervantes vložil do své tvorby svůj postoj.

Maurové zastávají mnoho funkcí, ať už v konkrétnějších příbězích anebo méně realistických v běžné mluvě. Hlavně Sancho Panza používá ve své řeči Maury jako symbol všech špatností, ať už se jedná o jednotlivé postavy anebo celý národ. Právě jako národ mají Maurové popsané charakteristiky jen negativní. Do této kapitoly byly zařazeny i dvě podkapitoly. První „Literární kostumbrismus“ vyčleňuje poznámky, které tíhnou ke stereotypnímu zobrazování Maurů, hlavně v příbězích. Druhá podkapitola se pak věnuje příběhu moriska Ricoteho, který je zásadní nejen pro tuto kapitolu, ale i pro celou práci, protože obsahuje přímé odkazy právě na otázku morisků a jejich vyhnání.

Přestože od reconquisty a válek na Pyrenejském poloostrově uplynulo v Cervantesově době mnoho let, Arabové a Maurové byli vnímáni jako symbol válečníků a bojovníků. V dramatu *Los Tratos de Argel* se tento fakt přirozeně pojí s jejich rolí pánů a vězňů, ale v románu *Don Quijote* nám různé postavy tento fakt často připomínají v běžné mluvě. Jako v kapitole VIII, kde don Quijote vypráví Sanchovi o rytíři jménem Jakub Pérez z Vargas, který si svou slávu a uznání vysloužil pobitím tolika Maurů, že mu to vysloužilo jméno „Kostimlat“⁸⁰. Obdivu se mu dostává i od dona Quijota, který jeho činy řadí mezi vážené rytířské skutky. Stejně je tomu i v kapitole LVIII druhého dílu, kde don Quijote odkrývá sochy určené na oltář do jedné vesnice.

„... descubrió la imagen del patrón de las Españas a caballo, la espada ensangretada, atropellando moros y pisando cabezas, y, en viéndola, dijo don Quijote:

---

⁸⁰ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 77. „... španělský rytíř jménem Jakub Pérez z Vargas, zlomiv v bitvě meč, ulomil z dubu těžkou větev nebo kmen a vykonal s ním toho dne takové kousky a pobil tolik Maurů, že mu zůstalo jméno Kostimlat a od toho dne on i jeho potomci nazývali se páni Kostimlatové z Vargas.“

- *Este sí que es caballero y de las escuadras de Cristo; este se llama don San Diego de Matamoros, uno de los más valientes santos y caballeros que tuvo el mundo y tiene agora el cielo.*⁸¹

Arabové jsou ve španělské historii nejen symbolem válečníků, ale především také útočníků a dobyvatelů jejich země, proto nás nepřekvapuje, že se historicky identifikují se svatým Jakubem Maurobijcem, které si zvolili za symbol Španělska. A ztotožňuje se s ním i don Quijote, protože je pro něj vzorem rytířstva a křesťanstva. Podle Américo Castra a jeho článku *Ideas religiosas* Cervantes velmi často spojuje rytířství s náboženstvím,⁸² a proto není překvapivé, že i Cervantes i don Quijote se proti Maurům staví se zbraní v ruce. Cervantes v těchto momentech jistě odkazuje i na vlastní zkušenosti, kdy byl nucen bojovat za své náboženství proti Turkům a jejich flotile. Je zajímavé, že Cervantes ale k tomu obrazu nepřidává další historické události 16. století, např. povstání morisků, která oživila v mysli španělského obyvatelstva spojitost morisků v obrazem válečníků. Úmyslné opomenutí takto důležitých historických událostí, vede k domněnce, že představa morisků v Cervantesově díle je silně literární. Můžeme se domnívat, že právě kvůli opomenutí tak nedávných událostí, vytváří Cervantes záměrně literární pohled na morisky a jejich problematiku. V tom je čtení jeho tvorby složitější, protože záměrně náhodně kombinuje realitu a fikci.

Jako válečníci Maurové pronikli i do rytířských příběhů a maurských románů, které čte a téměř neustále cituje don Quijote. V některých případech se jedná o kladné postavy, jak už bylo zmíněno v předchozích kapitolách, ale jejich ztvárnění záporných postav a protivníků je ještě častější, jako v kapitolách XVII, XLIII prvního dílu *Dona Quijota*, kde don Quijote čelí domnělým nesnázím, které mu způsobuje „začarovaný Maur“. Tento zlý kouzelník mu v průběhu celého románu působí nejvíce potíží, a ani ostatní postavy neváhají využít jeho „schopností“ pokud chtějí ovlivnit činy dona Quijota. Je tu zjevně znát vliv maurských románů oblíbených v 15. a 16. století, kdy Maurové inspirovali všechny možné postavy.

---

⁸¹ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 637. V českém překladu: „... pod níž se objevila socha patrona Španělska na koni, s krvavým mečem v ruce, ženoucího Maury a drtícího hlavy. Don Quijote řekl při pohledu na ni: „Tento je zajisté rytíř a z pluků Kristových, jeho jméno je svatý Jakub Maurobijce a je z nejstatečnějších svatých a rytířů, jež měl svět a nyní mají nebesa.““

⁸² CASTRO, Américo a José MIRANDA. *Obra reunida*. s. 261.

„... *donde no haya mantas, ni manteadores, ni fantasmas, ni moros encantados.*“⁸³

Kouzelný nebo začarovaný Maur je tady v kapitole XVIII součástí výčtu všech neshody a protivníků, které by dona Quijota mohly potkat, z čehož se dá snadno vyvodit, jak si Maurové stáli v jeho přiběžích. Přestože nemusí vždy být spojeni se svým náboženstvím a bojem proti němu, jejich záporná charakteristika se tím nemění.

Právě náboženské ideje jsou pro Cervantese důležitější než cokoli jiné, je věrným zastáncem katolictví, staví se proti novým křesťanům. Américo Castro dává důraz právě na jeho představu křesťanství, která se promítá v celé tvorbě. Křesťanství pro Cervantese představovalo svobodu, vlast a civilizaci, v opozici k barbarství alžírských Turků.⁸⁴ V románu *La Galatea* jako v jediném totiž nenalzáme explicitní zmínky o Maurech, moriscích nebo Turcích, ale v mnoha místech narážíme na zdůrazňování role křesťanství i v momentech, kde proti sobě nemá žádné jiné náboženství. Výrazy „*del que con cristiano pecho*“,⁸⁵ „*no te desprecias de cristiano*“⁸⁶ a další, vložené do textu bez přímého literárního účelu, který se pojí s náboženstvím, vedou k domněnce, jak důležité a jedinečné křesťanství pro Cervantese bylo. Nutnost zdůraznit křesťanství i za nepřítomnosti jiného náboženství jako v románu *La Galatea*, tuto myšlenku jen potvrzují.

Kromě náboženského rozporu je v analyzovaných knihách znatelný vliv dlouhého soužití křesťanů a Maurů, který se projevuje více v běžné řeči a životě, než v náboženských otázkách. U mnoha postav románu *Don Quijote* se setkáváme s pohrdáním a pokrytectvím namířeným proti Maurům. Cervantes byl díky svému pobytu v Alžíru dobře obeznámen s každodenním životem Maurů a jejich tradicemi a zvyky, které ale postavy v jeho knihách často neuznávají. Například je pro ně jako křesťany nepřijatelné, že si pastýř Grisóstomo v poslední vůli přál, aby ho pohřbili v polích, jako by byl maurský pohan, „pod skalou, kde je

---

⁸³ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 129. V českém překladu: „aby tam neměli ani porkývky, ani lidi, kteří s nimi zručně umějí zacházet, ani přízraky, ani začarované Maury.“

⁸⁴ CASTRO, Américo a José MIRANDA. *Obra reunida.*, 240

⁸⁵ CERVANTES Y SAAVEDRA, Miguel de, Francisco LÓPEZ ESTRADA a M.a Teresa LÓPEZ GARCÍA-BERDOY. *La Galatea*. 2.a ed. Madrid: Cátedra, 1999. Letras Hispánicas. s. 286. Vlastní český překlad: „Od toho, kdo křesťanskou má duši.“

⁸⁶ Tamtéž – s. 386. Vlastní český překlad: „... a nevážíš si křesťana.“

pramen s korkovníkem, protože prý ji tam (snad tak řekl on sám) uviděl poprvé.⁸⁷ Důležitá je pro Cervantese hlavně přesvědčenost o správnosti vlastního katolického náboženství.⁸⁸

Nemůže se také ve své tvorbě vyhnout používání Maurů při poukazování na špatné příklady anebo v situacích, kde je potřeba zdůraznit nějakou hranici. Například hranici a vrchol nemožného v Sanchově větě: "*Voto a tal, así me deje yo sellar el rostro ni manosearme la cara como volverme moro!*"⁸⁹, protože cokoli je pro něj pravděpodobnější, než stát se Maurem. I celá arabská kultura je degradována na symbol špatností, je viditelná nenávisť Španělů k Maurům, jež je výsledkem každodenního kontaktu. Vyzdvihovány jsou tak negativní vlastnosti všech v určitém uniformním obrazu celku, hodnota jednotlivce je celá opomenuta a převládá charakteristika určená příslušností ke skupině, jako třeba v této ukázce:

*„... su autor arábigo, siendo muy propio de los de aquella nación ser mentirosos...“*⁹⁰

Anebo například v situaci, která nastala v kapitole XVII, kde se probouzí don Quijote a zbitý Sancho v hospodě, kterou měli za hrad. A Sancho popisuje události noci jako, že „*se všichni čerti usmyslili ho týrat*“⁹¹ a o kousek později vyměňuje čerty za „*více než čtyřista Maurů, které ho zmydlilo*“⁹² Cervantes tu používá na stejné úrovni v metafoře pro utrpení a bolest, obrazy čertů z bible a představu krutých Maurů.

Všechny tyto představy je nepochybně možné vysledovat zakořeněné v historické skutečnosti, která formovala názory společnosti celá staletí. U Cervantese je to navíc zdůrazněné nepříjemnou životní zkušeností v alžírském zajetí. Maurové jsou symbolem válek, špatností, bolesti a krutosti, a Španělé, včetně Cervantese, se identifikují právě bojem proti nim a jejich víře. Síla křesťanství stojí jako bariéra ve vnímání této kulturní skupiny. Pokud se jedná o rozdíl mezi prvním a druhým dílem *Dona Quijota* v těchto všech negativních

---

⁸⁷ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 93.

⁸⁸ CASTRO, AMÉRICO. *El pensamiento de Cervantes y otros estudios cervantinos: ¿Tolerancia o intolerancia?* s. 267-277.

⁸⁹ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 689.

⁹⁰ Tamtéž – s. 83. V českém překladu: „... tento národ má vlastnost, že rád lže.“

⁹¹ Tamtéž – s. 118. „... todos los diablos han andado conmigo esta noche.“

⁹² Tamtéž – s. 119. „... más de cuatrocientos moros me han aporreado...“

zmínkách není vidět rozdíl, Cervantesovo obecné vnímání se změnou ve společensko-kulturním uspořádání neupravilo.

Ale to pouze pokud se týká Maurů. Ani jedna z originálních zmínek analyzovaných v této kapitole nepracuje s výrazem „morisco“. Je zcela pravděpodobné se domnívat, že na tuto menšinu žijící ve Španělsku tvrdě dopadaly právě stereotypy, pochyby a negativní názory spojené s jejich původem, což kromě jiného vedlo i k jejich vyhnání ze Španělska, ale nevžily se do každodenního jazyka, ani do příběhů, kterým se věnuje don Quijote. Co se týče negativního vnímání, mezi Maury a morisky existuje podstatný rozdíl.

7.1 Společenský kostumbrismus

Podkapitola o společenském kostumbrismu⁹³, který se týká vnímání Maurů a morisků ve Španělsku a hlavně v Cervantesově tvorbě, tvoří podstatnou část zmínek o arabské kultuře v analyzovaných dílech. Přestože španělská literatura má do sociální kritiky ve formě kostumbrismu, jakou bude psát například Mariano José Larra, ještě daleko, tento termín se velmi dobře hodí pro popsání literárního jevu, který se vyskytuje v analyzovaných knihách.

Maurové a moriskové v mnoha případech, které jsou popsány v předchozích kapitolách představují rozporuplné postavy, které mohou zastávat jakoukoli roli a objevit se v jakékoli situaci. V dalších momentech ale Cervantes tíhne k stereotypnímu zařazení Maurů, kde jsou vykresleni v roli zlých vězňů křesťanů zajatých na moři anebo v bitvách. Tyto příběhy jsou samozřejmě inspirovány historickou realitou 16. a 17. století, kterou Cervantes na vlastní kůži podstoupil. Kromě Maurů a morisků se ale v negativním vnímání objevuje i náboženská menšina tzv. „renegados“, odpadlíků od křesťanství. V Cervantesově tvorbě tvoří nezanedbatelnou součást typických postav přítomných v příběhu.

Nesporný vliv Cervantesova zajetí a jeho života mezi Araby zkoumá ve svém článku *Cervantes, el cautivero y los renegados* i Williard King. Podle něj Cervantes měl během svého zajetí příležitost poznat arabský svět zevnitř a jako inteligentní a vzdělaný člověk se o něj zajímal se zvědavostí – zkoumal arabský způsob života, od módy po stravovací návyky, chování k ženám i justici. Ale hlavně také viděl a sám si prožil všechny obavy

---

⁹³ Španělské slovo „*costumbres*“ znamená zvyky nebo obyčeje. Ve španělské literatuře slovo „kostumbrismus“ označuje literární způsob zobrazující lidské mrav, společenské zvyklosti a jejich typické aspekty. V literárních textech se užívá k vytváření tzv. žánrového obrázku. BĚLIČ, Oldřich. *Španělská literatura*. s. 223.

a hrůzy, které potkávaly křesťanské zajatce⁹⁴. Není tedy divu, že jeho literatura byla ovlivněna.

Jak z historických událostí 16. století, tak z vlivů daných maurskými romány vzešlo několik postav literárního stereotypu. V maurském románu se maurské postavy nacházely v nejrůznějších funkcích a situacích, ale většina z nich měla společný základ a oblíbeným dobrodružným příběhem bylo i téma zajetí.⁹⁵

Ve všech třech analyzovaných knihách je možné vidět příběh nebo epizodu, která popisuje zajetí křesťanů Maury. V románu *Don Quijote* se jedná o příběh zajatého kapitána (kapitoly XXXIX a XXXXI), který je podle Kinga nejlepším písemným dokladem o Cervantesových zkušenostech ze zajetí.⁹⁶ Kapitán donu Quijotovi a jeho společníkům vypráví příběh svého života, jak byl zajat a jak probíhalo jeho zajetí, ze kterého se nakonec dostal díky pomoci krásné Zoraidy, která chtěla uprchnout do křesťanských zemí. O popisy Maurů a Arabů v tomto příběhu není nouze a můžeme je vidět vykreslené v tradiční roli vězňů. Hodně se v těchto kapitolách románu dozvídáme i o jejich životě a způsobech: „*moro principal y rico*“⁹⁷, „*en poder de moros*“⁹⁸, „*los tratan peor que si fuesen esclavos*“⁹⁹.

Stejně tak Cervantesovy divadelní hry jsou velmi cenným zdrojem informací a také vzhledem do jeho osobních zkušeností se zajetím, protože jsou pravděpodobně napsány nejčerstvěji po jeho návratu do křesťanské vlasti, mezi lety 1581 a 1585. V dramatu *Los Tratos de Argel* jsou Maurové hlavními postavami, což je přirozené vzhledem k ději odehrávajícímu se v Alžíru. Vedle nich vidíme život křesťanských zajatců a silný nátlak na jejich konverzi a všechny možné způsoby, jakými se s ním vypořádávají. Přestože i u maurských postav je možné vidět odlišné charakteristiky, negativní i pozitivní, všichni jsou definováni hlavně svým statutem vězňů a pánů, který je uvrhuje do stereotypu.

V knize *La Galatea* se setkáváme ve čtvrté knize s dalším příběhem, který popisuje útok tureckých korzárů na křesťanskou loď, z pohledu Arnauta Mamího. V popisu útoku je

---

⁹⁴ KING, Williard F. “Cervantes, el cautivero y los renegados.” *Nueva revista de filología hispánica* 40, č. 1, 1992, s. 279- 292

⁹⁵ Tamtéž – s. 290

⁹⁶ Tamtéž – s. 280.

⁹⁷ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 285. V českém překladu: „bohatého a vznešeného Maura“

⁹⁸ Tamtéž – s. 492. V českém překladu: „zajaté Maury“

⁹⁹ Tamtéž – s. 292. V českém překladu: „Zacházejí s nimi hůř, než kdyby tito byli jejich otroky.“

vidět jistá podobnost s vyprávěním zajatého kapitána z románu *Don Quijote*. Velmi důležitý rozdíl je ale v postavě hlavního protivníka z turecké lodi, kterým není Maur, ale odpadlík od křesťanství – „renegado“. Právě těmto postavám, které spojují všechny příběhy z arabského prostředí se věnuje Williard King ve svém článku nejvíce.

„Renegados“ – odpadlíci od víry jsou důležitou součástí Cervantesovy literatury. Přestože se nejedná o Maury ani morisky, naopak jsou původem křesťané, jejich vznik jako náboženské menšiny je neoddělitelně spjat s úzkou provázaností mezi křesťanským a muslimským světem. Protože slovo „renegados“ původně mohlo označovat odpadlíky od jakékoli víry nebo životního směru, ale během válek a soužití s Maury se změnilo v téměř výsostné označení pro odpadlíky od křesťanské víry směrem k islámu. Jedna věta z *Dona Quijota*, z kapitoly LXIII, kterou směřuje místokrál na kapitána zajaté lodi, je dokladem, že byli odpadlíci považováni za samostatnou kategorii vedle Maurů a jiných.

„... eres turco de nación o moro o renegado?“¹⁰⁰

Právě oni tvoří největší součást tohoto kostumbrismu, protože jejich postavy vytvářejí jeden ze stereotypních modelů, o kterých je řeč v této kapitole. Jak bylo řečeno výše, pro Maury i morisky má Cervantes ve svých románech mnoho rolí a mohou být nositeli kladných i záporných kvalit, ale pro „renegados“ má připravené jen ty nejhorší vlastnosti. Jedná se vždy o postavy negativní, kruté a hlavně zrádné. Setkáváme se s nimi ve všech třech sledovaných románech. V *La Galatee* jde o již zmíněného protivníka Arnauta Mamího.¹⁰¹

V románu *Don Quijote* se vyskytují také často, například v kapitole LXIII ve vyprávění Any Félix o svém životě a dobrodružství.

„Los dos turcos, codiciosos e insolentes, sin guardar el orden que traíamos de que a mí y a este renegado en la primer parte España...“¹⁰²

---

¹⁰⁰ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 668. V českém překladu: „... jsi Turek národností, Maur, nebo odpadlík?“

¹⁰¹ Tamtéž – s. 489 – 499.

¹⁰² *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 670. V českém překladu: „Oba Turci, lakomí a drzí, bez ohledu na příkaz, aby mne a tohoto odpadlíka na nejbližším španělském břehu...“

Stejně jako v jejím příběhu, i ve vyprávění zajatého kapitána v první části *Dona Quijota*, jsou „renegados“ pouze odosobněnými postavami. Není u nich většinou žádná jiná charakteristika než právě to, že jsou odpadlíci a zrádci víry. U žádného z nich neznáme jméno anebo jeho další kvality, to, že je odpadlík ho charakterizuje v příběhu dostatečně. Proto se také nabízí zařazení postavy „renegado“ jako stereotypní, protože mezi nimi ve sledovaných knihách není žádná postava, která by se nějak lišila anebo vynikala nad ostatními.

Ve svém článku se jejich problematice věnuje hojně i Williard King a nejvíc se zaměřuje na analýzu dramatu, která Cervantes zasadil do prostředí Alžíru a čerpal při jejich psaní ze svých vlastních zkušeností ze zajetí.¹⁰³ Ve zde analyzovaném díle *Los Tratos de Argel* je otázka odpadlictví klíčová pro celý děj. Na hlavního hrdinu i na ostatní je vyvíjen nátlak kvůli konverzi a v průběhu můžeme vidět možná řešení, ke kterým se jako jednotlivci přiklánějí. Morálním vrcholem jsou pro Cervantese ti, kteří jako Aurelio nebo Sayavedra odolají pokušení a rozhodnou se „no renegar“.¹⁰⁴¹⁰⁵ Ale těch ostatních, kteří se rozhodnou konvertovat, většinou z důvodů jako je finančně si polepšit, získat větší sexuální svobodu, nebo jen ze strachu,¹⁰⁶ je mnohem více.

„SAYAVEDRA: *Renegar quieres?*
PEDRO: *Sí, quiero. Mas entiende de qué hechura.*
SAYAVEDRA: *Reniega tú del modo que quisieres,*
                                 que ello es muy gran maldad y horrible culpa,
                                 *y correspondes mal a ser quien eres.*¹⁰⁷

---

¹⁰³ KING, Williard F. “Cervantes, el cautivero y los renegados.” s. 284 – 285.

¹⁰⁴ V českém překladu: „neodvrátit se od křesťanství“

¹⁰⁵ KING, Williard F. “Cervantes, el cautivero y los renegados.” s. 283.

¹⁰⁶ Tamtéž – s. 282.

¹⁰⁷ *Tratos de Argel*. s. 66 – 67. Vlastní český překlad:

SAYAVEDRA: Ty chceš zřici se své víry?
PEDRO: Ano, chci. Víc pochopíš podle toho vzhledu.
SAYAVEDRA: V tom se zřekni, čeho chceš,
                                 ale je to veliká špatnost a odporná vina,
                                 a špatně to odpovídá, kým jsi.

O hluboké propasti a odporu k „renegados“ svědčí hodně i jejich označení uvedené v druhém díle *Dona Quijota*, kde jsou nazýváni „zkažený úd“ společnosti. V kapitole LXV, kde se setkává don Gregorio se svou milou Anou Félix s nimi putuje i jeden odpadlík, který se rozhodne vrátit k původní víře a kořenům a to je pro všechny podnětem k veliké radosti a oslavám.

*"Reincorporose y redújose el renegado con la Iglesia, y de miembro podrido, volvió limpio y sano con la penitencia y el arrepentimiento."*¹⁰⁸

Podle Kinga je tohle jeden ze Cervantesových nejsilnějších náboženských momentů, kdy nejvášnivěji a nejslepěji obhajuje křesťanství. O sleposti tu můžeme hovořit právě kvůli tomu, že „renegados“ vytvořili v Cervantesově tvorbě stereotypní fenomén a jednu z ikonických postav. Náboženské cítění v nich totiž zakrývá jejich skutečné lidské kvality, které je od sebe mohly dokázat účinně odlišit. Jako například v příběhu Zoraidy v kapitolách, které vypráví zajatý kapitán, je její otec popsán jako milující a něžný otec, ale tyto charakteristiky jsou v celkovém popisu a v jeho roli pro příběh zakryty právě tím, že se jedná o odpadlíka od křesťanské víry, v důsledku čehož ztrácí i svou dceru.¹⁰⁹ King to nazývá vítězstvím náboženství nad morálními hodnotami.¹¹⁰

7.2 *Ricote a vyhnání morisků*

V této kapitole druhého dílu románu *Don Quijote* se Sancho Panza vydává hledat svého pána na cestě z ostrova, na kterém krátce vládl. A cestou potkává muže jménem Ricote, jenž dříve býval jeho sousedem, ale po vydání královského dekretu o vyhnání morisků vyrazil putovat po cizích zemích, aby našel nový domov pro sebe a svou rodinu. Nyní se vrací, aby si vyzvedl zakopaný poklad a aby rodinu odvedl z rodného Španělska do Evropy, kde budou moci žít dále jako křesťané, když je ve Španělsku již nic nečeká. Vypráví při jídle svému někdejšímu příteli a sousedovi, co viděl ve světě a co všechno zažil.¹¹¹

---

¹⁰⁸ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha.* s. 676. V českém překladu: „Odpadlík vstoupil znovu kajicně do církve a z údu zkaženého se stal opět údem čistým, neboť ozdravěl pokáním a lítostí.“

¹⁰⁹ Tamtéž – s. 282 – 301.

¹¹⁰ KING, Williard F. “Cervantes, el cautivero y los renegados.” s. 290 – 291.

¹¹¹ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha.* s. 620 – 625.

Kapitola, která obsahuje toto vyprávění je jednou z mnoha v tomto románu, ve které je možné najít příběh uvnitř příběhu. Pro otázku morisků Cervantesovým pohledem je kapitola o Ricotem nejzásadnější a její analýze bylo věnováno mnoho sekundární literatury. Podle některých historiků je totiž příběh moriska Ricoteho pravděpodobně založen na skutečném příběhu některého ze Cervantesových známých. K vyhnání morisků došlo v roce 1609 a kompletní odsun a pohyb vyhnaných morisků probíhal až do roku 1614. Za královských dekretů stálo mnoho, hlavně politických důvodů, a také touha po náboženské homogenitě země. Moriskové byli prakticky křesťané, ale nikdy nesplynuli s křesťanskou většinou Španělska a mnoho z nich dál potají vyznávalo původní víru. Tyto vlivy se rozhodl Filip III. ze Španělského království odstranit.¹¹²

Historička Julia Domínguez vidí setkání Sancha a Ricoteho jako silně alegorické, každý z nich představuje jednu část společnosti Španělského království, Sancho „staré křesťany“ a Ricote vypuzené morisky. Jeho příběh alegoricky zaznamenává rozpolcenost, která zachvátila španělskou společnost po vyhnání. Podle Domínguez je problém vyhnání právě to, že je značně ambivalentní – na jedné straně existuje mnoho racionálních důvodů, které k tomuto rozhodnutí vedly a uznávají je ústy Ricota i vyhnanci, ale na druhé straně stojí lidská tragédie, Španělsko připravené o půl milionu obyvatel.¹¹³

I Américo Castro v této problematice uznává z Cervantesova hlediska objektivní důvody, které vedly k tak drastickému kroku, a to: kulturní neporozumění, ekonomickou rivalitu a politické škody.¹¹⁴ Dokonce i samotný Ricote se přiklání na stranu krále a obhajuje jeho rozhodnutí.

„Y forzábame a creer esta verdad saber yo los ruines y disparatados intentos que los nuestros tenían, y tales que me parece que fue inspiración divina la que movió a su Majestad a poner en efecto tan gallarda resolución. No porque todos fuésemos culpados, que algunos habí cristianos firmes y verdaderos; pero eran tan pocos que

---

¹¹² CARDAILLAC, Luis; GARCÍA-ARENAL, Mercedes; BRAUDEL, Fernand. *Moriscos y cristianos: un enfrentamiento polémico: (1492 – 1640)*.

¹¹³ DOMÍNGEZ, Julia. "El laberinto mental del exilio en Don Quijote: El testimonio del morisco Ricote". *Hispania*, 92.2, 2009, s. 183-192.

¹¹⁴ CASTRO, Américo a José MIRANDA. *Obra reunida*. s. 268.

*no se podían oponer a los que eran, y no era buen criar la sierpe en el seno, teniendo los enemigos dentro de casa.*¹¹⁵

Protože z jeho vyprávění je jasné, že ne všichni moriskové byli jako on, mnoho z nich se obracelo na stranu Maurů, Turků a Berberů, jako například Ricoteho vlastní švagr, který hned po vyhnání odešel do Berberie, a ne třeba do Francie, kde by mohl žít jako křesťan¹¹⁶. Tím dochází k ospravedlnění všech politických, náboženských i společenských pohnutek, které vedly k vyhnání morisků Filipem III.

Cervantes tu předkládá dvě skupiny morisků, které pravděpodobně rozdělily nejen všeobecné mínění ve Španělsku, ale hlavně jeho názory do nečitelných a protichůdných. Na jedné straně stojí právě nepřizpůsobiví křesťané, právem podezřívání z potajného vyznávání původní víry, z vazeb na alžírské a berberské Turky. Na druhé straně vidíme morisky jako Ricote nebo jeho dcera Ana Félix, kteří se necítí být o nic méně křesťany než Sancho Panza a touží po své vlasti a po návratu do ní.

*„Dondequiera que estamos lloramos por España; que en fin nacimos en ella y es nuestra patria natural.“*¹¹⁷

Jednou z nejobširnějších studií na toto téma je kniha Francisco Marquéze Villanuevy s kapitolou věnovanou přímo problematice epizody o morisku Ricotem. Považuje ji za odraz tehdejší společnosti a spolehlivý doklad Cervantesových názorů, které vidí jako dokonale rozpolcené, ale ne bezdůvodně. Podle Villanuevy je Cervantes příznivcem vyhnání, protože na základě svého pobytu v Alžíru vnímá křesťanství a Španělsko jako hráz, která stojí mezi Evropou a tureckým barbarstvím.¹¹⁸

---

¹¹⁵ *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. s. 623. V českém překladu: „A věřil jsem tomu spíše, že jsem věděl o zlých a nesmyslných úmyslech našich lidí; byly takové, že se mi zdálo, že samo božské vnuknutí pohnulo Jeho Veličenstvo uskutečnit tak znamenité rozhodnutí. Ne snad, že bychom všichni byli vinni, neboť byli mezi námi křesťané praví a upřímní; ale bylo jich tuze málo a nemohli se postavit na odpor těm, kdo jimi nebyli, nebylo tudíž moudré hřát hada na prsou a trpět nepřátele ve vlastním domě.“

¹¹⁶ Tamtéž – s. 623.

¹¹⁷ Tamtéž – s. 623. V českém překladu: „Ať dlíme kdekoliv, pláčeme pro Španělsko; vždyť jsme se v něm narodili a je naší přirozenou vlastí.“

¹¹⁸ MÁRQUEZ VILLANUEVA, FRANCISCO. *El problema morisco (desde otras laderas)*. s. 260

Ale jako humanista nemůže být slepý vůči lidskému utrpení, ke kterému při vyhnání došlo a ovlivnilo mnoho dobrých křesťanů jako Ana Félix. Přesto však nenajdeme v jeho knihách příliš explicitního zastání morisků a Maurů, protože je stále zajatcem své doby, ve které platí, kdo se zastává kacířů, sám jím je.¹¹⁹ Tento názor podporuje Sanchovo chování na konci kapitoly LIV, kde nechce mít nic společného s Ricoteho dalším putováním. Villanueva v této epizodě vidí triumf náboženství nad morálkou, Cervantes si je totiž vědom utrpení, které vyhnání morisků způsobilo, ale stejně jako Ricote toto rozhodnutí obhajuje, nedostává se ve své tvorbě k tvrdé kritice otázky morisků, pouze v literatuře otevírá své srdce.¹²⁰

Kapitola LIV je velmi podstatným prvkem pro analýzu problematiky morisků a Cervantesův názor v ní není tak obtížně dohledatelný jako v jiných, jak dokázal Francisco Marquéz Villanueva, ale jeho náboženské názory se tu konfrontují s postoji lidskými a humanistickými. Ricote se ukazuje zpátky ve Španělsku, protože bez něj nemůže žít, a zároveň Španělsko se bez morisků ocitlo také v mnoha nesnázích. Podle Julie Domínguez se v postavách Ricoteho a Sancha setkávají dvě části Španělska, část neúplná a část vyhnaná, z nichž jedna nedokáže dále fungovat bez druhé.¹²¹

---

¹¹⁹ MÁRQUEZ VILLANUEVA, FRANCISCO. *El problema morisco (desde otras laderas)*. s. 234.

¹²⁰ Tamtéž – s. 240

¹²¹ DOMÍNGEZ, JULIA. "El laberinto mental del exilio en Don Quijote: El testimonio del morisco Ricote" s. 186.

8 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat všechny zmínky o menšině morisků, o Maurech nebo Arabech v Cervantesově tvorbě, která byla zúžena pouze na tři díla, a vyvodit z nich závěry o existenci vlivu soužití křesťanské a muslimské kultury na Cervantesovo dílo. Analýza je postavena na románu *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha*, protože představuje vrchol literární produkce Miguela de Cervantese a zrod moderního románu ve světové literatuře, na pastýřském románu *La Galatea*, který byl jeho prvním prozaickým dílem a dramatu *Los Tratos de Argel*, které se odehrává přímo v tureckém Alžíru. Obsáhlý román *Don Quijote* poskytuje nejvíce materiálu pro otázku morisků a její zkoumání, protože je ze tří zkoumaných děl nejdůvěryhodnějším odrazem reality. Drama *Los Tratos de Argel* je svědectvím hlavně o Cervantesově pobytu přímo v Alžíru a ještě nemůže reflektovat problém vyhnání morisků, stejně tak jako pastýřský román *La Galatea*, který je poplatný svému žánru a jako takový se věnuje spíše filozofickým otázkám milostným a vztahovým než společensko-kritickým.

Již po kompletním dohledání všech zmínek v analyzovaných dílech bylo možné mluvit o silném vlivu arabské kultury na Cervantesovu tvorbu, kvůli jeho životním zkušenostem a zázemí, mezi nimiž figurovalo hlavně pětileté zajetí v Alžíru. Dále nešlo opomenout počet zmínek souvisejících s otázkou morisků a Maurů, který dohromady ve všech sledovaných knihách přesáhl sto, což je nesrovnatelně více vedle jiných kultur a náboženství.

Především v románu *Don Quijote* Cervantes používá Maury a morisky v mnoha místech jako součást výčtů, neutrální postavy, součást každodenní mluvy, kde k jejich původu nebo zázemí nelze dohledat žádné citově zabarvené reakce, což nebylo překvapivé vzhledem k popularitě maurských románů v 16. století a k dlouholetému soužití obou kultur na Pyrenejském poloostrově. Ukázky s pozitivním přístupem k moriskům se omezily pouze na román *Don Quijote* a drama *Los Tratos de Argel* a rámcově zahrnovaly pouze povrchní hodnocení krásy, kde Cervantes nečinil rozdíly mezi dívkami maurského a křesťanského původu. Největší část této kapitoly k sobě upoutaly postavy Zoraidy a Any Félix z románu *Don Quijote*, kde jsem musela souhlasit s historičkou Bénédicte Torres, že ve svém vnímání světa se Cervantes nechává přemoci problematikou náboženství, ale alespoň u ženských

charakterů mu to nebrání ocenit jejich kvality, které ale bohužel omezuje pouze na povrchní fyzickou krásu.

Pro analýzu nejdůležitější, nejobsáhlejší a také nejrozmanitější se ukázaly negativní zmínky, jako jediné obsažené ve všech třech zkoumaných dílech, které se neomezily pouze na všeobecné charakteristiky Maurů ale i na jednotlivé individuální postavy, na provázanost s historickou skutečností, která pro tyto dvě skupiny spojuje. Zajímavým faktorem se stal fakt, že v této kapitole neprohluli Maurové a moriskové do totožné skupiny, protože všechny ukázky, které byly v dané kapitole použity se týkaly pouze Maurů. Přestože záporné vlastnosti morisků nepřešly do každodenního jazyka, padal na ně stín charakteristiky Maurů a Turků, který mohl neblaze ovlivnit i historický vývoj vedoucí k vypuzení morisků ze Španělska.

Všechny zmínky týkající se fantomového autora *Dona Quijota*, Cide Hamete Benengeliho, se nakonec ukázaly méně pro samotnou otázku morisků, neboť jsou příliš úzce spjaty s mnohem komplexnější literární hrou zahrnující parodii rytířských románů a ironizaci pravdivé skutečnosti, než aby se daly vztáhnout ke stanoviskům ohledně morisků či Maurů.

Kromě otázky morisků ve své tvorbě Cervantes reflektuje i jeden z dalších ožehavých problémů, který vznikl úzkou provázaností křesťanského a muslimského světa, a to otázku odpadlictví od křesťanské víry a vznik samostatné společenské skupiny odpadlíků – „renegados“. Zatímco v pohledu na morisky je Cervantes znatelně mnohoznačný, jako katolík k tématu „renegados“ nemá nic jiného než negativní hodnocení.

Stěžejní pro tuto problematiku byla kapitola LIV v druhém dílu románu *Don Quijote*, která obsahovala přímo otázku vyhnání morisků. Cervantes je především křesťanem a veteránem z bitvy u Lepanta a jako takový se hrdě hlásí k tradici svatého Jakuba Maurobijce, patrona Španělska. Nemá důvod vyhýbat se četným negativním zmínkám a komentářům ve své tvorbě, které jsou pro nás odrazem tehdejšího smýšlení ve společnosti a jazyka. Objektivní a pozitivní zmínky jsou podstatným faktorem poukazujícím na vliv soužití křesťanské společnosti a komunity morisků, protože dlouholeté vlivy se nevyhročí ani jedním, ani druhým směrem, ale rozměňují se na všechny možné přístupy. Je znatelné, že Cervantes reflektuje probíhající historické události a reflektuje je ve své tvorbě. Rozdíl se projevuje mezi prvním a druhým dílem románu *Dona Quijota*, protože v každé části odkazuje na jiné aktuální události. Hlavně v druhém díle je otázka morisků mnohem přítomnější.

Na základě silného křesťanského kontextu a pod vlivem traumatických událostí svého života je Cervantesova tvorba především negativně zaměřená vůči moriskům i Maurům. Ale jako humanista a spisovatel, který pronikl do hloubky společenské kritiky, ale Cervantes nedokázal ve druhém díle románu *Don Quijote* utlumit hlas morálky a renesančních idejí, které se objevují v epizodách jako je Ricote, protože právě morální lidské utrpení křesťanské menšiny se částečně mohlo objevit vedle silných náboženských názorů, převládajících nejen v Cervantesově tvorbě.

Bibliografie

Primární literatura

CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*. Vydání sedmnácté, (v Odeonu druhé). Praha: Odeon, 1966. Světová knihovna.

CERVANTES Y SAAVEDRA, Miguel de. *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. Edición, introducción y notas de José Luis Pérez López. Toledo: Empresa Pública Don Quijote. 2005.

CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. *Los Tratos de Argel: La destrucción de Numancia; Ocho comedias y entremeses*. Madrid: Turner, 1993. Obras completas de Miguel de Cervantes. .

CERVANTES Y SAAVEDRA, Miguel de; FRANCISCO LÓPEZ ESTRADA a MARÍA TERESA LÓPEZ GARCÍA-BERDOY. *La Galatea*. 2.a ed. Madrid: Cátedra, 1999. Letras Hispánicas.

Sekundární literatura

AVELLANEDA, Fernández de; ALONSO a FERNANDO GARCÍA SALINERO. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha, que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid: Castalia, 1971. Clásicos Castalia.

ARIOSTO, Ludovico a ITALO CALVINO. *Zuřivý Roland: ve vyprávění a výběru Itala Calvina*. [Vyd. 1.]. Praha: Odeon, 1974.

BĚLIČ, Oldřich. *Španělská literatura*. Praha: Orbis, 1968. Malá moderní encyklopedie.

CARDAILLAC, Luis; GARCÍA-ARENAL, Mercedes; BRAUDEL, Fernand. *Moriscos y cristianos: un enfrentamiento polémico: (1492 – 1640)*. Madrid: Fondo de Cultura Económica, 1979

CASEY, James. “Las Causas económicas de la expulsión de los Moriscos”. La expulsión de los moriscos 400 años después. 2009. s. 135-150.

CASTRO, Américo a JOSÉ MIRANDA. *Obra reunida*. Madrid: Trotta, 2002. ISBN 84-8164-508-7.

- CIRUTI, Joan E. "Cervantes and the Words He Says Are Arabic." *Hispania* 40, č. 1, 1957, s. 70-72.
- COMPAGNON, Antoine. *Démon teorie. Literatura a běžné myšlení*. Přel. Eva Sládková. Brno: Host, 2009.
- DOMÍNGEZ, JULIA. "El laberinto mental del exilio en Don Quijote: El testimonio del morisco Ricote". *Hispania*, 92.2, 2009, s. 183-192.
- DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio; VICENT, Bernard. *Historia de los moriscos. Vida y tragedia de una minoría*. Madrid: Alianza Editorial, 1993
- HITCHCOCK, Richard. "Cervantes, Ricote y la expulsión de los moriscos". *Bulletin of Hispanic Studies*, 81.2, 2004, 175-85.
- CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Druhé, aktualizované vydání. Praha: Nakladatelství Libri, 2010. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-478-4.
- KAVKA, Stanislav J. *Cesta k moderní španělštině: pomocný učební materiál pro seminář historické mluvnice španělštiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998.
- KING, Williard F. "Cervantes, el cautivero y los renegados." *Nueva revista de filología hispánica* 40, č. 1, 1992, str. 279-292.
- KUNDERA, Milan a Jitka UHDEOVÁ. *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Brno: Atlantis, 2005.
- MÁRQUEZ VILLANUEVA, FRANCISCO. *El problema morisco (desde otras laderas)*. Madrid: Libertarias, 1991.
- QUÉRILLACQ, RENÉ. "Los moriscos de Cervantes". *Anales Cervantinos*, 30, 1992, s. 77-98.
- SÁNCHEZ RAMOS, Valeriano. "Importancia historiográfica de los moriscos granadinos". *Anuario de historia de la Iglesia*, č. 18, 2009, s. 325-348
- SOONS, C. A. "Cide Hamete Benengeli: His Significance for "Don Quijote"" *The Modern Language Review* 54, č. 3, 1959, s. 351-357.
- TORRES, Bénédicte. "Amor y religión en el "Quijote": Zoraida y Ana Félix". *Cervantes y el Quijote: Actas del coloquio internacional*, Oviedo, 2007, ISBN 978-84-7635-673-9, s. 147 – 160.

UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. 3. dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-836-5.

VÉGUEZ, Roberto A. "'Don Quijote' and 9-11: The Clash of Civilizations and the Birth of the Modern Novel." *Hispania* 88, č. 1, 2005, s. 101 – 113.

Resumé

Ústředním tématem této práce je otázka morisků ve tvorbě Miguela de Cervantese s důrazem na román *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*, na pastýřský román *La Galatea* a na drama *Los Tratos de Argel*. Miguel de Cervantes žil v proměnlivé době a ve své literatuře o jí zanechal svědectví. V letech 1609 - 1614 došlo ve Španělském království k vyhnání menšiny morisků, původem muslimů, nyní křesťanů, Filipem III. Tato práce si klade za cíl vysledovat v daných dílech Cervantesovo stanovisko k menšině morisků a k jejich vyhnání.

Je popsán historický kontext 16. a začátku 17. století ve Španělsku ze společenského, kulturního i ekonomického hlediska. V tomto úvodu je představen i život Miguela de Cervantese a jeho literatura, a také literárně-vědné otázky spojené s analýzou děl. K těm patří třeba otázka identity autora a vypravěče v moderním románu nebo míra fikce v knihách vybraných k analýze.

Dále se práce soustředí na důkladnou analýzu jednotlivých zmínek o moriscích i Maurech a arabské kultuře, které třídí na jednotlivé kapitoly podle jejich vyznění a reference na pozitivní, negativní a objektivní, s podkapitolami o podrobnějších tématech jako je lexikální vliv, společenský kostumbrismus nebo kapitola LIV v románu *Don Quijote*, která obsahuje přímo příběhy o vyhnání morisků. Také vyčleňuje a zkoumá samostatnou kapitolu o Cide Hamete Benengelim, falešném autoru původního rukopisu románu *Don Quijote*, který je nesmírně podstatnou součástí tohoto mnohoznačného románu.

Nakonec se práce soustředí na závěry vyšlé z analýzy, že Cervantes jako autor do své tvorby velmi výrazně reflektuje nejen morisky, ale hlavně Maury a Araby. V mnoha případech se jedná o součást každodenního jazyka, výčtů nebo parafrází, ale celkové vyznění všech ukázek je negativní s odkazy na Maury jako národ nepřátelský a válečnický, což má nepochybně původ v Cervantesově zajetí v Alžíru. Vedle těchto závěrů ale vyčnívá kapitola LIV o morisku Ricotem, kde se Cervantes projevuje jako humanista a reflektuje lidské utrpení, ke kterému během vyhnání morisků došlo.

Resumen

El tema central de este trabajo es la cuestión morisca en la obra de Miguel de Cervantes con atención a la novela *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha*, la novela pastoril *La Galatea* y el drama *Los Tratos de Argel*. Miguel de Cervantes vivió en edad la alterable y dio testimonio de ella en su obra. Entre los años 1609 y 1614, Felipe III expulsó del reino de España a la comunidad morisca, esto es, la gente con origen musulmán, pero en esta época ya cristianos. Esta tesis tiene el objetivo de investigar en las obras de Cervantes su postura hacia la comunidad morisca y sobre su expulsión.

Así mismo, se describe el contexto histórico español peninsular del siglo XVI y comienzos del XVII, desde una perspectiva social, cultural y económica. Para empezar, también se presenta la vida de Miguel de Cervantes y su literatura, con las cuestiones literarias en conexión con el análisis de la obra. Éstas incluyen la cuestión de identidad del autor y del narrador en la novela moderna o el nivel de ficción en los libros elegidos para el análisis.

A continuación, la tesis se centra en profundidad en el análisis de las menciones sobre moriscos, también sobre moros y la cultura árabe. Estos están divididos según su referencia e impresión en los capítulos como positivo, negativo u objetivo, con subcapítulos de los temas más profundos como es la influencia léxica, el costumbrismo social o el capítulo LIV en la novela *Don Quijote* que contiene la historia de la expulsión de los moriscos. También se analiza a parte el capítulo sobre Cide Hamete Benengeli, el falso autor del manuscrito original de *Don Quijote* que forma parte importante de esta ambigua novela.

Finalmente, el trabajo se centra en las conclusiones del análisis que muestran que Cervantes, como autor en su obra, refleja considerablemente y no solo, a los moriscos, pero sobre todo a los moros y árabes. En muchos casos se trata de la lengua cotidiana, de las enumeraciones o paráfrasis, pero la referencia general es una visión negativa de los moros como la nación enemiga y guerrera donde proyecta sin duda su propio cautiverio en Argel. Al lado de estas conclusiones se destaca el capítulo LIV sobre el morisco Ricote, donde Cervantes escribe como humanista y refleja el sufrimiento humano que se vivió durante la expulsión.